

Inese Elsiņa, Baiba Martinsone,
Ivans Jānis Mihailovs

PSIHOLOGA PROFESIONĀLĀS DARBĪBAS ĒTIKA:

Teorētiskais pamats un
praktiskās vadlīnijas

**Inese Elsiņa, Baiba Martinsone,
Ivans Jānis Mihailovs**

PSIHOLOGA PROFESIONĀLĀS DARBĪBAS ĒTIKA:

Teorētiskais pamats un
praktiskās vadlīnijas

Elsiņa I., Martinsone B., Mihailovs I. J. Psihologa profesionālās darbības ētika: Teorētiskais pamats un praktiskās vadlīnijas. – Rīga: izdevniecība SIA "Drukatava", 2022.g., 76 lpp
ISBN 978-9934-23-638-9

Recenzenti:

Ph. D. Ieva Baumanē – Latvijas Universitātes docente, sertificēta psiholoģe, psihologs-pārbaucējs

Mg. psych. Rita Niedre – Psihologu sertifikācijas padomes priekšsēdētāja, sertificēta psiholoģe, psihologs-pārbaucējs

Dr. psych. Aleksejs Ruža – Daugavpils Universitātes asociētais profesors, atbildīgais par psiholoģijas virzienu, Psiholoģijas katedras vadītājs, sertificēts psihologs, psihologs-pārbaucējs, sadarbojoties ar Mg. psych. Irēnu Žukovsku – Daugavpils Universitātes lektori, sertificētu psiholoģi un Dr. psych. Valēriju Dombrovski – Daugavpils Universitātes asociēto profesoru, Pedagoģijas un pedagoģiskās psiholoģijas katedras vadītāju

Izdevums aktualizē nozīmīgākos psihologa profesionālās darbības ētikas pamatjautājumus, ļaujot gan psihologiem, gan speciālistiem, kas ikdienā sadarbojas ar psihologiem, rast idejas un ierosmes ētiski korektai psihologa rīcībai un savstarpējai speciālistu sadarbībai, tostarp psihologam izdarot profesionālo izvēli un pamatojot savu rīcību vai lēmumu.

Lai plašāk skaidrotu psihologiem izvirzītās ētiskās prasības un regulējumus, izdevumā ir apkopots teorētiskais materiāls un analizēti praktiskie piemēri, piedāvājot rekomendācijas dažādu psihologa profesionālās darbības gadījumu risinājumam.

Saturs

I.	Ievads (ētikas nozīmē profesionālajā darbībā, ētikas un tiesību attiecības).....	4
II.	Ētikas kodekss un vispārējās ētikas pamatprincipi	7
III.	Ētiskas dilemmas, to intuitīva un racionāla risināšana.....	10
IV.	Psihologa profesionālās darbības ētikas stūrakmeņi:.....	18
	Godīgums	18
	Kompetence	21
	Objektivitāte un neitralitāte	24
	Informētā piekrišana	25
	Konfidencialitāte	28
	Multiplas attiecības	36
	Interešu konflikts.....	38
	Sadarbība ar kolēģiem.....	41
	Darbība klienta interesēs	44
V.	Ētika pētniecībā, lekcijās / semināros un publiskos paziņojumos.....	46
VI.	Psihologa sadarbības ar grupām ētiskie aspekti	50
VII.	Psihologa un darba devēja attiecību ētiskie aspekti.....	56
VIII.	Psihologa profesionālās darbības uzraudzības institūcijas – Psihologu sertifikācijas padomes un Psihologu ētikas komisijas kompetence.....	58
IX.	Psihologa uzvedība un atbildība ārpus profesionālo pienākumu pildīšanas	61
	Informācija par autoriem	68
	Pielikums. Psihologu ētikas kodekss.	69

Ievads

Psihologa profesionālās un zinātniskās darbības centrā ir cilvēks. Psihologa profesionālās darbības pamatuzdevums ir vairot indivīda, ģimenes, organizācijas un sabiedrības labklājību (fizisko, psiholoģisko, finansiālo utt.), kā arī novērst vai izteikti mazināt negatīvās ietekmes uz to. Savā profesionālajā ikdienā psihologs var sastapties ar virkni dažādu neviennozīmīgu un sarežģītu situāciju, kas prasa ne tikai ievērot normatīvos priekšrakstus, t. i., normatīvajos aktos noteikto, bet arī skaidru un nepārprotamu morālu izpratni un rīcību to risināšanā. Tāpēc psihologa profesionālajā darbībā ir būtiska profesionālā ētika un definēti ētikas pamatprincipi. Tie atspoguļo gan psihologa profesijas vērtības kopumā, gan arī detalizētāk raksturo psihologa pieņemamu un nepieņemamu rīcību, atbildību un pienākumus, lai psihologs var pieņemt apzinātu, informētu un pamatotu lēmumu sarežģītu un bieži vien pretrunīgu situāciju risināšanā.

Profesionālā ētika kalpo kā vēl viena tiesību normas papildinoša profesionālā (paš)regulējuma sistēma, kas ļauj daudz niansētāk vērtēt konkrētu gadījumu, risināt problēmsituācijas (dilemmas), kā arī pamatot profesionālo izvēli vai lēmumu.

Lai gan psihologa profesionālās darbības svarīgākie ētiskie principi, vērtības un normas ir apkopotas Psihologu ētikas kodeksā (skatīt pielikumā), tomēr profesionālajā praksē nākas sastapties ar tādām situācijām, kuras nav tieši aprakstītas kodeksā. Tas prasa attīstīt katra psihologa morālo domāšanu un

visas psihologu profesionālās kopienas kopējo izpratni par ētikas normām. Līdz ar to šajā izdevumā ir skaidroti nozīmīgi psihologa profesionālās darbības ētikas pamatjautājumi, ir analizēti psihologa profesionālās prakses gadījumi, ļaujot gan psihologiem, gan speciālistiem, kas ikdienā sadarbojas ar psihologiem, rast idejas un ierosmes ētiski korektai psihologa rīcībai un savstarpējai speciālistu sadarbībai.

Jāatzīmē, ka Psihologu ētikas kodekss, ievērojot Psihologu likumā noteikto, ir obligāts ikvienam psihologam. Kārtojot psihologa sertifikācijas pārbaudījumu, viens no profesionālās darbības atbilstības kritērijiem ir pretendenta spēja demonstrēt kompetenci ievērot profesionālo ētiku.

Papildus arī Psihologa profesijas standartā, kas ir viens no nozīmīgākajiem psihologa izglītību un profesionālo uzdevumu aprakstošajiem dokumentiem, ir norādīts, ka psihologs savā profesionālajā darbībā ievēro psihologa profesionālās ētikas normas.

Līdztekus, pildot savus pienākumus dažādās vidēs / organizācijās, psihologam būs saistošs specifisks, šajā vidē / organizācijā pieņemtais ētiskais regulējums. Piemēram, valsts pārvaldē nodarbinātajiem psihologiem – “Valsts pārvaldes vērtības un ētikas pamatprincipi” (Ministru kabineta 2018. gada 21. novembra ieteikumi Nr.1), norādot, ka katram valsts pārvaldē nodarbinātajam ir jārīkojas saskaņā ar šādām valsts pārvaldes vērtībām: profesionalitāte un efektivitāte, godprātība, atbildība, darbs sabiedrības labā, valsts ilgtspēja un sabiedrības labklājība, atklāta un sabiedrībai pieejama valsts pārvalde, sadarbība valsts pārvaldē, savukārt, skolas un izglītības psihologam un klīniskajam un veselības psihologam – attiecīgi izglītības iestādes

un ārstniecības iestādes ētikas kodeksi u.tml. Tāpat, darbojoties dažādās profesionālajās organizācijās / biedrībās, psihologam ir jārespektē to akceptētie ētikas principi un normas.

Arī Psihologu ētikas kodeksā ir noteikts: “Psihologam ir saistošas ētiskās vērtības un principi, kuri nav minēti kodeksā, bet ir atzīti attiecīgajā profesionālās darbības vidē”.

Minētais aktualizē nepieciešamību orientēties profesionālās ētikas pamatjautājumos, ievērot ētiskos priekšrakstus, profesionālo grūtību gadījumā patstāvīgi studējot profesionālo literatūru (var izmantot šī izdevuma literatūras sarakstā minētos avotus), tostarp arī šo izdevumu, un konsultējoties ar psihologu-pārraugu, kā arī, sekojot Psihologu sertifikācijas padomes un Psihologu ētikas komisijas vadlīnijām.

Ētikas kodekss un vispārējās ētikas pamatprincipi

Vēsturiski pirmās idejas par ētiku psihologa profesionālajā darbībā saistāmas ar 20. gadsimta 40. gadiem. Otrajam pasaules karam sākoties, psihologi bija iesaistīti militāro personu psihiskās veselības novērtēšanā, kā arī sniedza psiholoģisko atbalstu pēckara periodā. Tas bija laiks, kad psihologi pirmo reizi sastapās ar daudziem ētiskās dabas jautājumiem, uz kuriem nebija skaidru atbilžu. Tas mudināja domāt par nepieciešamību definēt, sistematizēt ētikas principus, izveidot psihologa profesionālās darbības ētikas standartus. Impulsu ētikas kodeksa izveidei 1947. gadā Amerikas psihologu asociācijā (APA) deva psiholoģijas zinātnieks Edvards Tolmans. Pirmais APA ētikas kodekss tika publicēts tikai 1953. gadā. Laika gaitā pakāpeniski tika publicēti arī nacionālie ētikas kodeksi daudzās pasaules valstīs. Latvijā patreizējais Psihologu ētikas kodekss apstiprināts 2018. gada 13. decembrī.

Ētikas kodekss jeb nozīmīgāko ētisko ideālu, vērtību, principu un normu apkopojums palīdz profesionālim labi pildīt savus profesionālos pienākumus (labas darbības prakse), neapjukt nestandarta situācijās, kā arī informē klientus, bet plašāk - sabiedrību par to, kādu rīcību un attieksmi sabiedrības locekļiem ir tiesības sagaidīt no profesionāļa tad, kad viņi vēršas pie tiem. Turklāt ētikas kodeksu publiskā pieejamība motivē

ievērot tajos noteikto, kā arī skaidri manifestē tās vērtības un normas, kuras tiek atzītas par nozīmīgām konkrētajā jomā / vidē.

Galvenie ētikas pamatprincipi iedrošina psihologu domāt un atcerēties par augstiem profesionālās ētikas ideāliem³:

1. Psihologs ar saviem lēmumiem un darbībām ietekmē citu cilvēku dzīves kvalitāti. Psihologam jāapzinās un jābūt īpaši uzmanīgam attiecībā uz personīgajiem, finansiālajiem, sociālajiem, politiskajiem un citiem aspektiem, kas var nelabvēlīgi ietekmēt klientu. Psihologam ir jā rūpējas par savu fizisko un psihisko veselību.
2. Psihologs attiecības ar klientu veido uz uzticēšanās un atbildības pamata. Psihologs apzinās savu profesionālo lomu un seko profesionālajiem standartiem, tostarp jaunākajām zinātnes un prakses atziņām, novēršot interešu konfliktus, sadarbojoties ar profesionālajām organizācijām klientu labāko interešu pārstāvībai.
3. Psihologs cenšas sevī attīstīt rūpību, godīgumu, patiesumu, turēt solījumus un neuzņemties neizpildāmas saistības. Psihologs izvērtē pielietojamo metožu un tehniku atbilstību ētiskiem principiem.
4. Psihologs veicina sevī tādas kvalitātes kā godīgums un taisnīgums, rūpējas par sava pakalpojuma atbilstību augstiem profesionālās darbības kvalitātes standartiem. Psihologs apzinās savus resursus, kā arī savas kompetences robežas, nepieciešamības gadījumā ir atvērts koleģiālai sadarbībai ar citiem psihologiem vai citu profesiju pārstāvjiem, kā arī sistemātiski sadarbojas ar psihologu-pārraugu.

5. Psihologs respektē visu indivīdu tiesības uz privātumu, konfidencialitāti un pašnoteikšanos, kā arī cieņu. Psihologs respektē dažādību un nediskriminē cilvēkus viņu rases, dzimuma, nacionalitātes, vecuma, reliģiskās pārliecības, seksuālās orientācijas u.c. aspektu dēļ.

Papildus jāatzīmē, ka arī Psihologa profesijas standartā ir noteikts: “Saskaņā ar Psihologu profesionālās ētikas kodeksu, visa psihologa profesionālā darbība tiek veikta: atbildīgi, godīgi, rūpīgi, precīzi, empātiski, ieinteresēti, nediskriminējoši, respektējot klienta personību un ievērojot klienta psiholoģisko labklājību”.

Ētiskas dilemmas, to intuitīva un racionāla risināšana

Psihologs savā darba ikdienā regulāri izdara izvēli un pieņem simtiem lēmumu, izmantojot profesionālās zināšanas un prasmes informācijas analīzē, lai efektīvi risinātu klienta problēmu. Tajā pašā laikā psihologs var sastapties arī ar tādām situācijām, kas ir izteikti sarežģītas un daudzpusīgas, kas iezīmē savstarpēji konfliktējošas morālās vajadzības un vērtības. Tādējādi psihologs var nokļūt ētiskas dilemmas priekšā, jo, izdarot izvēli par labu vienam aspektam, negatīvi tiek ietekmēts otrs, un otrādi.

Ētisko dilemmu (vai dažreiz pat trilemmu) var skaidrot kā komplikētu situāciju psihologa profesionālajā darbībā, kura prasa spēt izslēdzot izvēlēties starp vajadzībām un vērtībām, izvēlēties starp pareizu vai nepareizu rīcību, vai starp divām pareizām / nepareizām rīcības iespējām, starp klienta un pasūtītāja interesēm, starp profesionālo sadarbību un turpmāko komunikāciju ārpus tās utt.

Neviens dokuments nespēj aptvert vadlīnijas un sniegt norādes uz visiem iespējamajiem situāciju risinājumiem. Arī psihologa profesionālās ētikas principi sniedz tikai vispārīgas rīcības norādes, atstājot katram profesionālim samērā plašu interpretācijas lauku jeb t. s. "pelēko zonu"¹. Tādos gadījumos psihologam ir nepieciešams izmantot savu racionālo un intuitīvo priestspēju. Racionālā informācijas analīze ir būtiska labu lēmumu pieņemšanas sastāvdaļa. Taču pētījumi liecina, ka ētisko

dilemmu risināšana prasa vairāk nekā tikai racionālo pieeju, proti, psihologs var pieņemt lēmumu, līdzsvarojot racionāli izsvērto informāciju ar intuitīvi izjusto situācijas izpratni².

Atsevišķas ētiska rakstura problēmas var viegli atrisināt intuitīvi. Piemēram, ja psihologam lūdz no sagatavotā atzinuma svītrot kādu secinājumu daļu, tad ir skaidrs, ka psihologa ētiski pareiza rīcība ir nesvītrot secinājumu daļu un nesagrozīt informāciju.

Daļu atbilžu uz ētiska rakstura jautājumiem sniedz Psihologu ētikas kodekss, piemēram, nosakot, ka psihologs neveido ar klientiem attiecības ārpus profesionālās sadarbības robežām. Piemēram, ja klients būtu automehāniķis, tad psihologs nepārrunātu savas automašīnas tehniskās problēmas ar klientu, it īpaši konsultācijas laikā, lai gan klients ir šīs jomas speciālists. Tādēļ psihologam ir jāzina savas profesijas Ētikas kodekss, lai savā darbībā un pieņemtajos lēmumos ievērotu kodeksā aprakstītās normas.

Tomēr bieži psihologiem jāstopas ar situācijām, kurām nav sniegtas skaidras atbildes ne Psihologu ētikas kodeksā vai citos dokumentos, ne arī šīs situācijas var atrisināt intuitīvi. Šādos gadījumos ieteicams izmantot vairāku soļu racionāla risinājuma metodi (integrēts un adaptēts no Kanādas psihologu Ētikas kodeksa, 2017; Santasuosso, 2016).^{26,27}

- I. Attīsti morālo jūtīgumu. Kurus indivīdus un grupas ietekmēs tavs lēmums?** Morālais jūtīgums ir savas darbības seku apzināšanās attiecībā pret klientiem, kolēģiem, sabiedrību kopumā. Psihologam ir jāapzinās savas personīgās vērtības, jo ētiska rīcība ir cieši saistīta ar psihologa paša personību. Profesionālās ētikas

ievērošana ir principiāla psihologa atbildība. Jāatceras, ka pieņemtie lēmumi ietekmē arī pašu psihologu. Morālais jūtīgums ļauj prognozēt iespējamās ētiskas dilemmas vēl pirms to rašanās, kā arī saskatīt ētiskas dabas problēmas šķietami nevainīgās situācijās. Arī tad, ja ir jāpieņem lēmums par klienta situāciju, ir jāapzinās, ka visbiežāk tas ietekmēs ne tikai klientu vien. Piemēram, ja bērns pastāsta psihologam, ka vecāks viņu per, tad psihologa lēmums (iesaistīt vecākus, ziņot sociālajam dienestam, paturēt informāciju pie sevis utt.) ietekmēs ne tikai bērnu, bet arī viņa vecākus, pašu psihologu un plašāku sociālo sistēmu.

- II. Definē dilemmu un iespējas. Bez vērtēšanas apzini savas kā psihologa rīcības alternatīvas.** Piemēram, viena no grūtām dilemmām saistās ar konfidencialitātes laušanu / pārkāpšanu. Tādā gadījumā viena no alternatīvām būtu saglabāt konfidencialitāti un ļaut klientam pašam izlemt, ko darīt tālāk; otra iespēja būtu pārkāpt konfidencialitāti arī bez klienta piekrišanas; trešā iespēja būtu mudināt klientu pašu atklāt nozīmīgo informāciju kādam, kurš var palīdzēt; ceturtkārt, meklēt klienta piekrišanu informācijas atklāšanai; piekktkārt, konfrontēt klientu, ka tālāka sadarbība ir iespējama tikai tad, ja klients pats atklāj informāciju vai atļauj to darīt psihologam.
- III. Vērsies pie profesionālajiem standartiem (Psihologu ētikas kodekss un profesionālās vadlīnijas, Psihologu likums, Bērnu tiesību aizsardzības likums, citi normatīvie akti).** Daudzas problēmas var

atrisināt šajā posmā. Piemēram, konfidencialitātes laušanas pienākumu var noteikt klienta mazgadība, situācijas bīstamība, pienākums nekavējoties ziņot tiesībsardzības vai citām kompetentām iestādēm, ja pastāv pamatotas aizdomas, ka sadarbības ar klientu laikā atklāto apstākļu tūlītēja nenovēršana var novest pie noziedzīga nodarījuma pret personas dzīvību, veselību, tikumību vai dzimumneaizskaramību, tiesas vai bāriņtiesas pieprasījums, kā arī klienta paša ar parakstu apstiprināts lūgums nodot informāciju trešajai pusei. Gadījumā, ja Psihologu ētikas kodeksā noteiktais nonāk pretrunā ar likumu, tad psihologam savā rīcībā ir jāvadās saskaņā ar likumā noteikto.

IV. Apsver savus aizspriedumus, vērtības, stresu un personiskās intereses. Arī psihologs pats var piedzīvot satraukumu par pieņemto lēmumu ietekmi uz sevi pašu. Vai pēc konfidencialitātes laušanas klients man vēl uzticēsies? Es vēlos, lai darba devējs novērtē mani kā profesionāli, kas sekmīgi risina sarežģītas situācijas. Vai nesekos iesniegums (sūdzība) par manu profesionālo darbību utt. Psihologam ir svarīgi apzināties savas vērtības un atpazīt, kad tās disonē ar klienta vērtībām, kā arī apzināties, vai personiskās intereses nevada psihologu lēmuma pieņemšanā.

V. Analizē lēmuma īstermiņa un ilgtermiņa riskus. Var gadīties, ka šķietami labs īstermiņa risinājums slēpj nozīmīgus ilgtermiņa riskus. Piemēram, bērns lūdz neatklāt vecākiem, ka ir cietis no vardarbības. Sākotnēji var šķist, ka klienta lūguma ievērošana apstiprinās

psihologa uzticamību un sniegs bērnam atbalstu. Tomēr ilgtermiņā mēs apliecinām bērnam, ka ne no viena nevar gaidīt palīdzību, jo arī tie, ar kuriem viņš vai viņa dalās, neko nedara, lai situāciju risinātu.

VI. Apsver fundamentālos ētikas principus. Nepieciešams respektēt klienta brīvību un autonomiju, ja vien klients pilnībā apzinās savu rīcību un neierobežo citu cilvēku brīvību. Piemēram, ja kliente ir nolēmusi atteikties no bērna un nemaina savas domas, tad psihologam ir jācieņa klientes izvēle, neskatoties uz vērtību konfliktu, kādu psihologs varētu piedzīvot. Psihologam ir jāievāc pietiekama informācija un jāizvērtē situācija, lai pārliecinātos, ka cieņa pret klienta brīvību un autonomiju ir ievērota pamatoti. Nekaitēšanas princips nosaka, ka nekā nedarīšana ir labāka par nekompetentu iesaistīšanos. Jāņem vērā, ka nereti sadarbības sākumā klients var justies sliktāk (piemēram, kad tiek atklāta vardarbības pieredze), bet tas neliecina par nekaitēšanas principa pārkāpumu. Tomēr dažkārt psihologi kļūdaini interpretē situāciju, atsaucoties, ka “cilvēkam vajadzēja palīdzību”, tomēr tā ir vienīgi paša psihologa atbildība apzināties savas kompetences robežas un nekaitēt klientam. Labdarības / laba darīšanas princips ir saistošs psihologam, jo, psihologs ir palīdzošā profesija, tādēļ tas ir psihologa tiešs pienākums. Psihologam ir jāapzinās savas kompetences robežas, nesolot nerasniedzamus sadarbības rezultātus un rūpējoties par visu iesaistīto pušu labklājību. Taisnīguma princips nosaka, ka, neatkarīgi no klienta sociālā statusa, finansiālajiem

un jebkādiem citiem aspektiem, kā arī, piemēram, nesalīdzinot klienta māti ar savu māti, psihologs rūpējas par labākās iespējamās palīdzības sniegšanu klientam. Uzticības princips nosaka lojalitāti klientam un savu solījumu turēšanu arī tad, ja tas ir personiski neizdevīgi. Konsultācijā tas izpaustos kā godīga savu jūtu paušana, savukārt pētniecībā šis princips prasa dalībnieku informēšanu par pētījuma mērķiem un datu izmantošanu, kā arī informētās piekrišanas lūgšanu gan sadarbībai ar psihologu, gan tehnisko līdzekļu izmantošanai. Uzticības princips nosaka psihologa lojalitāti savam darba devējam arī tad, ja psihologs ir nonācis neērtā situācijā. **Dažkārt ētikas pamatprincipi konfliktē**, piemēram, klients – pusaudzis lūdz neatklāt viņa vardarbības pieredzi. No vienas puses cieņa pret klienta brīvību un autonomiju uzsver klienta tiesības pašam pieņemt lēmumu par turpmāko rīcību, savukārt nekaitēšanas princips liek izšķirt, kas mazāk kaitēs pusaudzim un pārējiem iesaistītajiem. Uzticības princips uzrunā doto solījumu neizpaust pusaudža privāto informāciju, bet labdarības princips nosaka, ka atklātība būtu labākā visai pusaudža ģimenei. Daži autori²⁸ šādos gadījumos uzskata nekaitēšanu par galveno principu.

VII. Konsultēties ar psihologu-pārraugu vai pieredzējušiem kolēģiem. Izstāsti situāciju, savu izpratni par ētikas standartiem, to saistību ar ētikas principiem un Psihologu likumu, citiem normatīvajiem aktiem. Nosauc patreiz redzamās situācijas risinājuma alternatīvas. Jautā, kā kolēģis risinātu šo situāciju un kāpēc.

VIII. Apdomājies un pieņem lēmumu. Noteikti izvērtē redzamās alternatīvas, citu personu viedokļus, citu pieejamo informāciju. Izvērtē argumentus un pieņem pamatotu / argumentētu lēmumu.

IX. Informē iesaistītās personas / institūcijas (ieskaitot psihologu-pārraugu) un izpildi lēmumu, kā arī dokumentē savu rīcību. Uzņemies atbildību par savu lēmumu. Ja klients ir bērns, tad jāinformē viņa likumiskie pārstāvji. Gadījumā, ja klients nevēlas turpināt sadarbību ar psihologu, tad psihologa pienākums ir informēt / piedāvāt klientam alternatīvas palīdzības iespējas. Pieņemtais lēmums ir fiksējams sadarbības pārskatā.

X. Pārdomā savu pieredzi un rīkojies, lai turpmāk novērstu šādas dilemmas rašanos. Dažkārt pēc grūtu situāciju piedzīvošanas psihologs domā, ka vairs ar šādiem klientiem nestrādās. Tomēr tas nav risinājums, jo ētiskas dilemmas psihologa darbā var rasties arī citās situācijās. Tādēļ ir vērts atskatīties un pārdomāt šādus jautājumus: Vai es saskatīju ētiskas dilemmas iespējamību? Vai es pietiekoši daudz zinu par Psihologu likumu, Psihologu ētikas kodeksu, citiem ētikas jautājumiem? Kādas zināšanas un profesionālās prasmes man vajadzētu pilnveidot? Ko es izdarīju labi un ko būtu varējis/usi darīt savādāk? Vai man, vai organizācijā, kurā strādāju, ir izstrādāts skaidrs plāns rīcībai līdzīgās situācijās? Vai man ir pietiekama sadarbība ar profesionāļiem no citām institūcijām, lai efektīvi darbotos līdzīgās situācijās turpmāk? Īpaši kolēģiem, kuri vēl nav sertificēti, ir aktuāls jautājums – vai es sadarbojos ar psihologu-

pārraugu sistemātiski, vai arī vēršos pie sava psihologa-
pārrauga tikai tad, kad man ir radušās grūtības?

Psihologa profesionālās darbības ētikas stūrakmeņi

Turpmāk tiks aplūkoti svarīgākie psihologa profesionālā darba ētikas standarti, jeb vispārīgie noteikumi, katru no tiem ilustrējot ar situāciju piemēriem un skaidrojumiem.

Godīgums

Psihologs veido attiecības ar cilvēku individuālajā, grupas un plašāka sociālā tīklojuma ietvaros. Šīm attiecībām primāri ir jābalstās godīguma principā. Psihologa pienākums ir veicināt klienta informētu izvēli. Tas nozīmē, ka psihologs nemaldina, nesola neiespējamo, bet gan korekti atspoguļo informāciju par savu izglītību, kvalifikāciju, kompetenci, profesionālās darbības jomām, apbalvojumiem, dalību dažādās profesionālās organizācijās u.tml. rakstiskās (t.sk. drukātās) vai mutiskās komunikācijas ceļā. Psihologs seko līdzi un rūpīgi pārbauda, lai arī citi šo informāciju atspoguļo korekti. Īpaša uzmanība ir jāvelta savu pakalpojumu reklamēšanai, nemaldinot un neveicinot nereālistiskas gaidas attiecībā uz psihologa pakalpojumu. Godīguma princips ir attiecināms arī uz psihologa secinājumu, viedokļu, zinātnisko atziņu paušanu, aktualizējot jautājumu par pienākumu nepieciešamības gadījumā būt gatavam tos pamatot, un iezīmējot arī to iespējamus ierobežojumus. Psihologa uzdevums ir pirmajā saziņas reizē klientam darīt

zināmu samaksas nosacījumus un veidus par pakalpojumu⁶, kā arī vienoties par skaidriem sadarbības noteikumiem.

Psihologs praktizē godīgu attieksmi pret klientu, neizmantojot savas profesionālās attiecības ar klientu savtīgos nolūkos, skaidri apzinās interešu konfliktus un aktīvi risina tos⁷.

SITUĀCIJAS PIEMĒRS UN SKAIDROJUMS.

Psihologs nerāda atzinumu klientam, bet nodod to tieši ārstam psihiatram.

Psihologa pienākums ir klientam saprotamā valodā izskaidrot psiholoģiskās izpētes rezultātus. Lai gan psihologa atzinums ir ierobežotas pieejamības dokuments, tomēr tieši klients, ja vien viņa rīcībspēja nav ierobežota un viņu šajā gadījumā nepārstāv cita persona, ir tiesīgs iepazīties ar psihologa atzinumu. Vispirms jāatceras, ka, uzsākot sadarbību, klients ir jāinformē par tās mērķi, atzinuma sagatavošanu, klienta informēšanu par rezultātiem un to, kam tiks izsniegts atzinums. Klientam ir tiesības atteikties no sadarbības ar psihologu un nepiedalīties izpētē, tomēr klientam nepastāv viennozīmīgas tiesības, iepazīstoties ar atzinumu, izlemt, vai to dot ārstam vai nē. Ja klients ir vērsies psihologa privātp praksē un pats apmaksā psiholoģisko izpēti, tad klients, saņemot psiholoģiskās izpētes atzinumu, var izlemt par šī atzinuma iesniegšanu vai neiesniegšanu citai personai. Atšķirīga ir situācija, ja klienta psiholoģisko izpēti pieprasa un apmaksā trešā puse, piemēram, sociālais dienests. Tādā gadījumā, veidojot informēto vienošanos ar klientu, ir skaidrs, ka psihologs izpētes atzinumu nodod pieprasītājam.

SITUĀCIJAS PIEMĒRS UN SKAIDROJUMS.

Psihologa sniegtajā informācijā par sevi sociālajos tīklos vai profesionālajā mājas lapā ir minēts, ka izmanto psihoterapijas metodes, profesionālajā aprakstā par sevi un savu profesionālo darbību lieto terminu 'terapija'. Tajā pašā laikā psihologam nav psihoterapijas speciālista papildu izglītības. Klients, vēloties risināt savas bērnības traumatisko pieredzi, zvana psihologam un lūdz pieņemt viņu 'terapijā', jo, iepazīstoties ar informāciju mājas lapā ir izpratis, ka tāds pakalpojums ir iespējams.

Godīguma princips paredz informēto piekrišanu, proti, klientam būtu jābūt pilnībā informētam par psihologa kompetenci, izglītību, savstarpējās sadarbības noteikumiem, un psihologam būtu jāizvairās lietot terminoloģiju, kas maldina klientu un vieš nereālistiskas cerības attiecībā uz iespēju saņemt pakalpojumu atbilstoši klienta gaidām.

SITUĀCIJAS PIEMĒRS UN SKAIDROJUMS.

Psihologijas maģistra programmas students komunikācijā ar sabiedrību sevi sauc par psihologu vai psihologu apmācībā.

Tas ir Psihologu likuma pārkāpums, jo notiek maldināšana. Psihologs ir persona ar iegūtu bakalaura un maģistra izglītību psiholoģijā un profesionālo kvalifikāciju vai arī ar izglītību, kuru paredzēja Psihologu likuma pārejas noteikumi, ir reģistrēts Psihologu reģistrā, savukārt studentam (arī tad, ja studijas

vistuvākajā laikā tiks pabeigtas) ir sevi jādēvē par psiholoģijas studentu.

Līdzīga situācija var veidoties, kad doktorantūras students sevi dēvē par psihologu – doktora grāda pretendentu / kandidātu. Tas būtu pieļaujams tikai vienā situācijā, proti, ja psihologs ir pilnībā pabeidzis doktora studiju programmu, nokārtojis visus pārbaudījumus, ieskaitot promocijas darba priekšizstāvēšanu, un gatavojas promocijas darba aizstāvēšanai. Citos gadījumos sevis pozicionēšana par doktora grāda pretendentu ir traktējama kā maldināšana.

Kompetence

Profesionālā kompetence apvieno sevī zināšanas, prasmes, attieksmes, vērtības, emocijas, kas mērķtiecīgi tiek izmantotas indivīda un sabiedrības labā⁸. Psihologa profesionālā kompetence nav fiksēts stāvoklis, tas ir regulārs pilnveidošanās process visas psihologa profesionālās darbības laikā⁴. Psihologa profesionālo kompetenci veido iegūtā izglītība un profesionālā kvalifikācija, papildu kvalifikācija, pārraudzībā un profesionālās darbības ietvaros iegūtā pieredze, laba orientēšanās jaunākajā profesionālajā un zinātniskajā literatūrā⁵. Psihologam, piedāvājot pakalpojumu, jāapzinās un jārikojas savas kompetences robežu ietvaros. Psihologs strādā ar tādu klientu loku un ar tādām problēmu jomām, kurās ir ieguvis izglītību, papildu kvalifikāciju, pieredzi, kā arī tajās profesionālās darbības jomās, kurās ir reģistrēts Psihologu reģistrā / sertificēts, jo savas kompetences robežu neievērošana var novest pie klienta psiholoģiskajiem, finansiālajiem, fiziskajiem zaudējumiem⁹. Tieši tādēļ nozīmīgs aspekts ir arī psihologa sadarbība ar psihologu-pārraugu.

Kompetences kontekstā ir būtiski apzināties psihologa psihiskā un fiziskā stāvokļa resursus¹⁰. Paaugstināts psihologa distresa līmenis, slimība, psiholoģiskās traumas, empātijas izsīkums, atrašanās personīgajā krīzē var negatīvi ietekmēt gan klientu, gan arī pašu psihologu¹¹. Tomēr jāuzsver, ka piedzīvota trauma pati par sevi neliedz psihologam veikt savu profesionālo darbību, bet ir jāapzinās traumas ietekme un jābūt modram, lai šī pieredze netraucētu sniegt kvalitatīvu pakalpojumu klientam.

Kompetences princips arī nosaka, ka psihologs, sniedzot informāciju par sevi un savu profesionālo jomu, veicot savu profesionālo darbību, ir patiess pret klientu, pasūtītāju, citām personām, mērķtiecīgi un zinātniski pamatoti darbojas tikai savas profesionālās kompetences un izvēlētās profesionālās darbības jomas ietvaros, spēj nodalīt psihologa kompetenci un savas profesionālās darbības robežas (piemēram, salīdzinot ar profesionālo darbību kā supervizors, mākslas terapeits, pedagogs, psihoterapijas speciālists, sociālais darbinieks u.tml.).

SITUĀCIJAS PIEMĒRS UN SKAIDROJUMS.

Skolas psihologs uzzina, ka vienlaikus ar mācību grūtībām skolniece piedzīvo arī ēšanas traucējumus. Viņas vecāki vēlas, lai meita visu mācību gadu apmeklētu skolas psihologa konsultācijas un risinātu ēšanas traucējumu problēmu. Psihologam ir izveidojies labs kontakts ar meiteni un sadarbība veiksmīgi turpinās. Pēc vasaras brīvlaika psihologs uzzina, ka meitene ir nonākusi slimnīcā.

Izglītības un skolu psihologa tiešie darba pienākumi ir pedagogu, skolas vadības, vecāku un skolēnu konsultēšana, aktīvs

darbs skolas atbalsta komandā, psiholoģiskā izpēte, atzinumu sagatavošana un rekomendāciju izstrāde un rūpes par pozitīvu izglītības iestādes klimatu. Psihologa pienākums un labā prakse ir informēt klientus par savas kompetences robežām un rūpēties, lai šādos gadījumos tiktu saņemta klīniskā un veselības psihologa palīdzība ārpus skolas. Psihologa atbildība un pienākums ir apzināties savas kompetences robežas, neuzņemoties klīniskā un veselības psihologa darbu izglītības iestādē.

SITUĀCIJAS PIEMĒRS UN SKAIDROJUMS.

Psihologs piedzīvo grūtu dzīves posmu, proti, viņš ir ilgstošu attiecību, laulības šķiršanās procesā. Psihologam šķiet, ka viņš veiksmīgi tiek galā ar situāciju un psiholoģiskais atbalsts vai pārraudzība viņam nav nepieciešama. Pie psihologa viņa privātpraktē atnāk klients, kurš arī ir šķiršanās procesā. Dzirdot klienta stāstīto, psihologs saka, ka zinot un saprotot, kā klients jūtas. Psihologs emocionāli dzīvo līdzīgu klienta situācijai, jo pats piedzīvo smagu emocionālo pieredzi.

Psihologam šajā gadījumā var būt grūti noturēt profesionālās kompetences robežas, jo personīgā krīze ietekmē skatījumu uz klienta situāciju. Psihologs var pārlietu identificēties ar klienta problēmām, kā rezultātā nespēj sniegt kompetentu palīdzību klienta (nevis savās) labākajās interesēs. Nerūpējoties par savu psihisko veselību, psihologs nespēj efektīvi atbalstīt klientu viņa krīzē. Psihologam ieteicamā rīcība būtu konsultēties ar pārraugu,

lai analizētu situāciju un nospraustu robežas, nodalot savas un klienta vajadzības.

Objektivitāte un neitralitāte

Psihologa darbs nevar būt pilnībā neitrāls / profesionāli neatkarīgs, jo psihologam ir savi uzskati, vērtības, attieksmes, emocijas, kas ir skaidri jāapzinās un jādefinē¹². Psihologa un klienta vērtības mēdz atšķirties, var veidoties vērtību konflikts¹³. Taču ir sagaidāms, ka psihologs centīsies saglabāt neitralitāti un cieņu, sniedzot klientam psiholoģisko atbalstu, nevis morālo vērtējumu. Psihologa galvenais uzdevums ir izvirzīt priekšplānā klienta labklājību. Psihologam ir būtiski izvairīties no tādu psihologa – klienta attiecību veidošanas, kas var ietekmēt psihologa profesionālo objektivitāti (piemēram, nekonsultēt draugus, radniekus)¹⁴. Grūtības saglabāt psihologa neitralitāti un objektivitāti var būtiski negatīvi ietekmēt darba / pakalpojuma kvalitāti un nest arī zaudējumus klientam.

Tāpat psihologam ir jāatturas no jebkuras darbības, arī ārpus profesionālo pienākumu pildīšanas, kuras dēļ viņa objektivitāte vai neitralitāte var tikt apšaubīta.

SITUĀCIJAS PIEMĒRS UN SKAIDROJUMS.

Psihologam pēc bāriņtiesas pasūtījuma ir jāveic ģimenes izpēti, lai bērna interesēs lemtu par bērna dzīvesvietu pēc vecāku šķiršanās. Psihologs uz pirmo tikšanos aicina abus bērna vecākus kopā, lai gan viņi norāda, ka pēc šķiršanās praktiski nekomunicē vai arī saziņa parasti beidzas ar konfliktu.

Šāda psihologa rīcība, aicinot abus vecākus uz pirmo tikšanos, atbilst objektivitātes principam, jo psihologs vienlaicīgi dibina attiecības ar abiem vecākiem, katram ir iespēja paust savu viedokli, kā arī tiek mazināta iespēja manipulēt ar psihologu. Šādas tikšanās mērķis ir iegūt sākotnējo informāciju psiholoģiskās izpētes veikšanai. Tomēr var būt situācijas, kurās vecākus pie psihologa neaicina kopā (piemēram, vecāki atrodas akūtā konflikta fāzē vai kādam no vecākiem ir tuvošanās aizliegums otram vecākam). Tādēļ psihologa pienākums ir saglabāt neitralitāti un objektivitāti, neeskalējot konfliktsituācijas starp bērna vecākiem.

SITUĀCIJAS PIEMĒRS UN SKAIDROJUMS.

Psihologs ir publiski paudis savus personīgos uzskatus par viena vecāka ģimenēm.

Paužot savus personīgos uzskatus, kas varētu aizskart / diskriminēt kādas klientu grupas, psihologs padara neiespējamu objektīvu un neitrālu sadarbību ar klientiem no šīm grupām. Tādēļ psihologam jāatturas paust savus uzskatus, kas var diskriminēt kādas personu grupas.

Informētā piekrišana

Informētās piekrišanas būtība ir personas / klienta pamattiesību atzīšana, proti, ikvienam ir tiesības uz brīvību, autonomiju, cilvēcisko cieņu. Klientiem, pētījumu dalībniekiem ir jābūt informētiem par visiem iespējamajiem riskiem, zaudējumiem un ieguvumiem, kā arī citām pieejamajām

alternatīvām, iesaistoties sadarbībā ar psihologu. Tāpat klientam ir jābūt pietiekami intelektuāli spējīgam, lai pieņemtu informētu lēmumu¹⁵. Informētā piekrišana paredz dialogu starp speciālistu un klientu, klienta lēmuma pieņemšanu, pamatojoties uz diskusiju un informācijas izsvēršanu, speciālistam pārliecinoties, ka ir skaidri sadarbības nosacījumi, nevis vienu konkrētu īslaicīgu momentu, kurā tiek sniegta piekrišana / parakstīts dokuments (piemēram, vienošanās par sadarbību)¹⁶. Klientam ir jāizprot pilnībā, kādā intervencē viņš būs iesaistīts, kāda ir tās būtība, mērķis un process.

Mūsdienās ir īpaši svarīgi pievērst vērību arī klienta informēšanai par tiešsaistes konsultēšanu (piemēram, vai tiek veikts ieraksts, kur un kādā veidā tiks glabāti dati, kā sazināties, ja ir tehniska rakstura problēmas u.c.).

Informētā piekrišana pasargā ne tikai klientus, bet arī pašu psihologu. Šī piekrišana var būt gan rakstiskā, gan mutiskā formā, gan sniegta, izmantojot mūsdienu tehnoloģijas – izvēle ir atkarīga no situācijas¹⁸ un iespējām.

SITUĀCIJAS PIEMĒRS UN SKAIDROJUMS.

Mācību gada sākumā izglītības un skolas psihologs nosūta visu skolēnu vecākiem parakstīšanai atļauju par to, ka vecāks piekrīt psihologa sadarbībai ar viņa bērnu. Kādam skolēnam ar mācību grūtībām ir nepieciešams veikt psiholoģisko izpēti un sagatavot atzinumu pedagoģiski medicīniskajai komisijai. Psihologs tiek ar skolēna māti, kura piekrīt sadarbībai ar psihologu, atsaucoties uz jau parakstīto atļauju. Psihologs veic bērna

psiholoģisko izpēti un sagatavo atzinumu, tomēr māte apšaubā izdarītos secinājumus un norāda, ka nebija piekritusi bērna psiholoģiskajai izpētei.

Termins “informētā piekrišana” savā būtībā ietver psihologa pienākumu vienoties ar klientu par katras sadarbības mērķi, norisi un sekām, izskaidrojot procesu, riskus, konfidencialitāti un tās ierobežojumus, kā arī atbildot uz klienta jautājumiem. Tā ietver klienta tiesības prasīt papildu informāciju / skaidrojumus par psihologa plānoto darbību, kā arī tiesības no sadarbības atteikties. Gada sākumā parakstītā vecāku atļauja psihologa darbam ar bērnu nav uzskatāma par informēto vienošanos psiholoģiskās izpētes veikšanai (jo šādā “standartvienošanās” ir norādīts, ko psihologs drīkst darīt, piemēram, aicināt bērnu uz tikšanos vai iesaistīt aptaujā). Arī tad, ja bērna vecāki neiebilst psiholoģiskās izpētes veikšanai, psihologa pienākums ir panākt informēto piekrišanu, kas ietver paredzētās sadarbības mērķa izvirzīšanu, informēšanu un vienošanos par sadarbības procesu, konfidencialitāti un tās ierobežojumiem, datu glabāšanu, atgriezeniskās saites sniegšanu vecākiem un izglītības iestādei u.c. Minētajā piemērā psihologs ir pārkāpis prasības par informētās piekrišanas saņemšanu. Kopumā ieteicams atteikties no prakses mācību gada sākumā lūgt vecākiem vispārīgas atļaujas psihologa darbam ar bērnu, jo tas var novest pie maldinošas pārliecības par informētās piekrišanas saņemšanu.

SITUĀCIJAS PIEMĒRS UN SKAIDROJUMS. *Psihologs un klients ir vienojušies par sadarbības mērķi un psihologs veic klienta psiholoģisko konsultēšanu*

konkrētas problēmas risināšanā. Procesā psihologs un klients nonāk pie secinājuma, ka klientam būtu vēlams konsultēties ar ārstu psihiatru. Ārsts lūdz klientam veikt psiholoģisko izpēti, lai, saņemot atzinumu, lemtu par turpmāko terapijas gaitu.

Šajā situācijā psihologam klients ir jāinformē un jāvirza pie cita kolēģa veikt psiholoģisko izpēti, jo ir nepieciešams sagatavot psiholoģiskās izpētes atzinumu. Psihologs konsultāciju procesā pats drīkst veikt novērtēšanu ar psiholoģiskās izpētes metodēm, bet nav tiesīgs sagatavot psiholoģiskās izpētes atzinumu, kā to nosaka Psihologu ētikas kodeksa 8.5. punkts. Tas ir nepieciešams, lai pasargātu klienta intereses, neieklejot atzinumā konsultēšanas procesā iegūto konfidenciālo informāciju. Psiholoģiskās izpētes metožu izmantošana konsultēšanas procesā ir jābalsta tikai un vienīgi klienta interesēs, iepriekš veicot klienta informēšanu un izglītošanu par metožu lietošanas mērķi.

Konfidencialitāte

Psiholoģiskās izpētes un konsultēšanas, kā arī psiholoģiskās palīdzības sniegšanas procesā ir iesaistītas divas puses – psihologs un klients (-i). Lai klients sadarbības laikā varētu sniegt privātu un sensitīvu informāciju, viņam ir būtiski justies droši, bez bailēm un bažām, ka informācija var nonākt trešo personu rīcībā ārpus psihologa kabineta vai arī kāds cits ar sadarbības procesu nesaistīts indivīds var būt klātesošs psiholoģiskās konsultēšanas vai izpētes procesā¹⁷ (piemēram, telpa nav pietiekami nošķirta un notiekošo var dzirdēt kolēģi, citi klienti, garāmejoši cilvēki).

Kaut arī klienta brīvība un autonomija ir vienas no pamattiesībām, kuras psihologam ir jārespektē, ir atsevišķi gadījumi, kad psihologs drīkst izpaust informāciju trešajām personām. Klientu ir jāinformē gan par konfidencialitātes pamatprincipiem, gan par izņēmumiem,¹⁸ tostarp tiem, kuri ir noteikti normatīvajos aktos.

Vispārīgie konfidencialitātes izņēmumi ir šādi:

1. ja pastāv draudi paša klienta (piemēram, suicīda plāns) vai citu cilvēku dzīvībai un veselībai (piemēram, plāno nodarīt kaitējumu citiem). Piemēram, Psihologu likuma 16.panta ceturtajā daļā ir noteikts: “Psihologam ir pienākums nekavējoties, bet ne vēlāk kā 24 stundu laikā ziņot tiesībsardzības vai citām kompetentām iestādēm par apstākļiem, kas viņam kļuvuši zināmi, veicot savu profesionālo darbību, ja pastāv pamatotas aizdomas, ka minēto apstākļu tūlītēja nenovēršana var novest pie noziedzīga nodarījuma pret personas dzīvību, veselību, tikumību vai dzimumneaizskaramību”;
2. ja notiek vardarbība ģimenē (īpaši pret cilvēkiem, kuri nevar par sevi parūpēties – bērni, cilvēki ar invaliditāti). Piemēram, Bērnu tiesību aizsardzības likuma 73. panta pirmajā un otrajā daļā ir noteikts: “Katra iedzīvotāja pienākums ir sargāt savu un citu bērnu drošību, ne vēlāk kā tajā pašā dienā ziņot policijai, bērniņtiesai vai citai bērna tiesību aizsardzības institūcijai par nolaidību, jebkādu vardarbību un noziedzīgu nodarījumu vai administratīvu pārkāpumu pret bērnu, par viņa tiesību pārkāpumu vai citādu apdraudējumu, kā arī tad, ja personai ir aizdomas, ka bērnam ir priekšmeti, vielas vai

materiāli, kas var apdraudēt paša bērna vai citu personu dzīvību vai veselību. Veselības aprūpes, pedagoģiskie, sociālās sfēras vai policijas darbinieki, kā arī vēlētas valsts un pašvaldību amatpersonas, kurām kļuvis zināms par bērna tiesību pārkāpšanu un kuras par to nav ziņojušas minētajām institūcijām, par neziņošanu saucamas pie likumā noteiktās atbildības”;

3. ja psihologs rīkojas tiesu procesa ietvaros vai veic uzdevumu citas tiesībaizsardzības institūcijas uzdevumā (piemēram, izvērtē klienta psihisko stāvokli kriminālprocesa ietvaros). Piemēram, Psihologu likuma 16.panta otrās daļas 1.punktā ir noteikts: “No psihologa nedrīkst pieprasīt informāciju, kas attiecas uz viņa klientu un sadarbības procesā konfidenciali uzticētajām ziņām, izņemot ja, informācija nepieciešama tiesībaizsardzības iestādēm un tiesu varas institūcijām atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajai kompetencei”.

SITUĀCIJAS PIEMĒRS UN SKAIDROJUMS.

Skolas vadība psihologam pieprasa rekomendācijas darbam ar psihologa konsultētajiem skolēniem, kā arī iesniegt psihologa atzinumu, ja tāds ir ticis sagatavots. Psihologs apgalvo, ka viņu saista konfidencialitātes pienākums.

Psihologs ir izglītības iestādes atbalsta personāla pārstāvis, tādēļ psihologa pienākums ir sniegt iestādes vadībai un pedagogiem nepieciešamo informāciju, kas tieši attiecas uz mācību un audzināšanas procesu, skolēna sociāli

emocionālo labklājību. Šajā gadījumā tieši psihologam jāizlemj, kura informācija un cik lielā apjomā ir jāsniedz izglītības iestādes vadībai un kolēģiem. Savukārt, ar skolēna vecākiem psihologam ir jāpārrunā gan psihologa atzinuma saturs, gan kur un ar kādu mērķi psihologs iesniegs atzinumu; skolēna iespējamie ieguvumi, ja tiks ņemti vērā psihologa ieteikumi (kā izņēmums ir jāmin Ministru kabineta 2019. gada 19. novembra noteikumu Nr.556 “Prasības vispārējās izglītības iestādēm, lai to īstenotajās izglītības programmās uzņemtu izglītojamos ar speciālām vajadzībām” 4.punktā noteiktais: skolēniem, kuriem nav pedagoģiski medicīniskās komisijas atzinuma, bet kuriem konstatētas attīstības vai mācīšanās grūtības, izglītības iestādes atbalsta speciālisti, tostarp izglītības un skolu vai klīniskais un veselības psihologs veic psiholoģisko novērtējumu un sniedz atzinumu. Atzinumā norāda ieteicamos atbalsta pasākumus. Ja skolēna vecāki nesadarbojas ar izglītības iestādi, psiholoģiskais novērtējums tiek veikts pēc izglītības iestādes iniciatīvas, par to informējot skolēnu vecākus). Minētais noteikumu punkts nosaka, ka par vecāku nesadarbošanos ar izglītības iestādi ir jāinformē pašvaldība, jo faktiski notiek rīcība, kas neatbilst bērna interešu prioritātes principam un vecāki nepilda savus bērna aprūpes pienākumus. Taču psihologam jāatceras, ka šādā gadījumā pastāv būtiski psiholoģiskās izpētes ierobežojumi – netiek iegūta sākotnējā informācija no bērna likumiskajiem pārstāvjiem.

Šajā kontekstā ir īpaši atgādināms Psihologu likuma 16.pantā noteiktais, proti, šā panta otrā daļa konkretizē, ka “no psihologa nedrīkst pieprasīt informāciju, kas attiecas uz viņa klientu un sadarbības procesā konfidenciāli uzticētajām ziņām”. Izņēmumi ir šādi:

- 1) informācija nepieciešama tiesībaizsardzības iestādēm un tiesu varas institūcijām atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajai kompetencei;
- 2) informācijas izpaušana ir nepieciešama saskaņā ar normatīvajiem aktiem, lai nodrošinātu bērna tiesību vai interešu aizsardzību;
- 3) informācija nepieciešama 14 un vairāk gadu veca bērna vecākam / likumiskajam pārstāvim gadījumos, kad bērns pats vērsies pie psihologa un devis piekrišanu, ka informācija par to var tikt izpausta viņa vecākam / likumiskajam pārstāvim.

Ievērojot Psihologu likuma 16.panta trešajā daļā noteikto, psihologs var "izpaust pasūtītājam un savam darba devējam informāciju, kuru viņš ieguvis, pildot profesionālos pienākumus, tikai profesionāliem nolūkiem nepieciešamajā apjomā un vienīgi tiem pasūtītāja un sava darba devēja pārstāvjiem, kuri ir tieši saistīti ar attiecīgo gadījumu. Izpaužot šādu informāciju, psihologs to formulē profesionālās darbības kontekstā". Minētais nozīmē, ka psihologam pašam ir jānosaka izpaužamās informācijas apjoms, saturs, pasniegšanas veids, jāspēj pamatot, kāpēc tieši šī informācija tiek sniegta konkrētajai personai, kā arī jāspēj izskaidrot un pamatot šo informāciju lietā iesaistītajām pusēm saprotamā veidā. Savukārt, gan psihologa darba devējam, gan pasūtītājam ir jāapzinās, ka psihologs nav tiesīgs pilnā apjomā izpaust informāciju, kura ir iegūta sadarbības laikā ar klientu. Nepieciešamības gadījumā psihologam ir pienākums skaidrot minētos noteikumus gan savam darba devējam, gan pasūtītājam, gan citām personām / lietā iesaistītajām pusēm.

SITUĀCIJAS PIEMĒRS UN SKAIDROJUMS.

Psihologs sadarbības pārskatā iekļauj detalizētu konsultēšanas satura aprakstu.

Psihologam ir jāievēro konsultāciju satura atspoguļošanas ierobežojumi sadarbības pārskatā, jo tas ir formāls dokuments par psihologa sadarbību ar klientu, psihologa veiktajām darbībām un izdarītajiem secinājumiem. Sadarbības pārskatā var iekļaut citu informāciju (īpaši, ja to nosaka citu normatīvo aktu prasības vai šī informācija ir būtiska psihologam), kas plašāk atspoguļo psihologa un klienta sadarbību, tomēr ētikas prasībām atbilstoša prakse ir sadarbības pārskatā neiekļaut konsultēšanas satura aprakstu.

SITUĀCIJAS PIEMĒRS UN SKAIDROJUMS.

Psihologs veic skolēna psiholoģisko izpēti un sagatavo atzinumu iesniegšanai pedagoģiski medicīniskajā komisijā. Sadarbības gaitā veidojas labs kontakts gan ar skolēnu, gan viņa vecākiem. Psihologs uzzina, ka bērns ir adoptēts. Psihologs šo informāciju iekļauj psiholoģiskās izpētes atzinuma pamatinformācijas sadaļā.

Psihologa rīcība, iekļaujot psiholoģiskās izpētes atzinumā informāciju par bērna adopciju, ir profesionālās ētikas pārkāpums. Sadarbībā ar klientu psihologs bieži vien uzzina vairāk informācijas, nekā tas ir nepieciešams saistībā ar izpētes mērķi. Psiholoģiskās izpētes atzinumā ir jāiekļauj tikai tā

informācija, kas tieši attiecas uz izpētes mērķi un kuru psihologs interpretēs saistībā ar izpētes metožu rezultātiem. Konkrētajā situācijā, iekļaujot šādu informāciju atzinumā, psihologs ir atklājis adopcijas noslēpumu.

SITUĀCIJAS PIEMĒRS UN SKAIDROJUMS.

Psihologs pēc viena vecāka lūguma konsultē bērnu, savukārt otrs vecāks tam kategoriski nepiekrīt. Tā kā vecāki ir šķīrušies, tad otrs vecāks vērsas pie psihologa ar prasību nekavējoties pārtraukt sadarbību ar bērnu, kā arī sniegt informāciju par līdzšinējās sadarbības ar viņa bērnu rezultātiem.

No Psihologu likumā noteiktā izriet, ka psihologs var strādāt ar bērnu, balstoties uz viena vecāka vai aizbildņa piekrišanu. Gadījumā, ja otrs vecāks / aizbildnis iebilst psihologa sadarbībai ar bērnu, tad psihologa pienākums ir uzturēt komunikāciju. Tas bieži rada apmulsumu, jo psihologa primārais klients ir bērns, kuru atvedis viens no vecākiem. Līdz ar to var rasties šaubas, vai psihologam ir tiesības komunicēt ar otru vecāku, īpaši, ja starp abiem bērna vecākiem pastāv konflikts. Situācija izdara spiedienu uz psihologu, it kā prasot nostāties viena vai otra vecāka pusē. Tomēr psihologam ir jācenšas veidot korektu komunikāciju ar vecāku, kurš iebilst pret bērna konsultēšanu, par to informējot to vecāku, kurš ved bērnu uz konsultācijām (izņēmums ir situācija, ja vecāks, kurš vērsies pie psihologa, ir iesniedzis psihologam kompetentas institūcijas lēmumu liegt otram vecākam saņemt informāciju par bērnu).

Situācijā, kad vecāki nevar vienoties par psihologa izvēli bērnam un nevienam no vecākiem nav apturētas aizgādības tiesības, domstarpību risināšanai vecākiem jāvēršas bāriņtiesā.

SITUĀCIJAS PIEMĒRS UN SKAIDROJUMS.

Saistībā ar vardarbību pret bērnu vecākam ir noteikts aizliegums tuvoties bērnam. Tomēr šis vecāks pieprasa psihologam sniegt informāciju par sadarbību ar bērnu.

Šajā gadījumā psihologs varētu uzskatīt, ka vecākam, kuram ir noteikts aizliegums tuvoties bērnam, nav tiesību sekot līdzi notikumiem bērna dzīvē. Tomēr minētais aizliegums neattiecas uz tiesībām netieši piedalīties bērna dzīvē. Tādēļ psihologa pienākums ir atbildēt uz jautājumiem, par to informējot vecāku / personu, kura bērnu pieteikusi pie psihologa. Sniegtās informācijas saturs ir saistīts ar psihologa un bērna sadarbības mērķi. Gadījumā, ja psihologs veic nepilngadīga klienta konsultēšanu, psihologam ir jāievēro konfidencialitāte attiecībā uz klienta sniegto informāciju atbilstoši Psihologu likumā un Psihologu ētikas kodeksā noteiktajam. Gadījumos, kad psihologs veic nepilngadīga klienta psiholoģisko izpēti un sniedz psihologa atzinumu pēc viena vecāka pasūtījuma, psihologam nav tiesības liegt saņemt minēto informāciju otram vecākam, ja ir saņemts attiecīgs lūgums (izņēmums ir situācija, ja vecāks, kurš vērsies pie psihologa, ir iesniedzis psihologam kompetentas institūcijas lēmumu liegt otram vecākam saņemt informāciju par bērnu).

Multiplās attiecības

Psihologam ir sava profesionālā loma un uzdevumi. Ja psihologs veido ar klientu ne tikai profesionālas attiecības, bet arī stājas cita veida attiecībās, piemēram, pērk no klienta kādus klienta piedāvātos produktus vai pakalpojumus, pilda arī citas lomas (piemēram, ir radnieks, draugs, partneris, pedagogs, kolēģis), vai arī psihologs plāno nākotnē iesaistīties attiecībās ar klientu vai ar klientam tuvu stāvošām personām – veidojas multiplās attiecības³. Multiplās attiecības nav vēlamas, jo tās atstāj negatīvas sekas uz psihologa objektivitāti, neitralitāti, efektivitāti, kompetenci, pildot psihologa pienākumus, ļauj apšaubīt psihologa darbību / secinājumus, kā arī rada kaitējumu klientam.

Tajā pašā laikā psihologam dzīvē nav tikai profesionālā loma – psihologam ir daudz dažādu lomu viņa ģimenē, kopienā, sociālajā dzīvē, tāpēc multiplās attiecības var rasties arī neparedzētā veidā¹⁹. Arī psihologu profesionālajā jomā multiplo attiecību izveidošanās dažreiz var būt neizbēgama (piemēram, militārās psiholoģijas jomā, kur psihologs ir ne tikai psihologs, bet arī karavīrs)²⁰.

Ja psihologs konstatē, ka multiplās attiecības ir izveidojušās neparedzētu apstākļu dēļ, tad viņam jārikojas, lai iespēju robežās tās novērstu, ievērojot gan klienta labākās intereses, gan maksimāli vadoties pēc Ētikas kodeksa prasībām. Amerikas psihologu asociācijas ētikas kodeksā³ ir noteikts, ka īpašos gadījumos, kad psihologam ir vienlaicīgi jāpilda vairāk, nekā viena loma, ir svarīgi skaidrot lomu robežas un konfidencialitātes prasības, lomām mainoties.

SITUĀCIJAS PIEMĒRS UN SKAIDROJUMS.

Skolas psihologa bērna klases audzinātāja lūdz psihologam vadīt grupas nodarbību pēc konflikta, kas izveidojies klasē, kurā ir iesaistīts arī psihologa bērns. Skolas psihologs pieaicina citu psihologu, ja nevar veikt savu pienākumu multiplo attiecību riska dēļ.

Iesakot citu kolēģi skolēnu konflikta risināšanai, psihologs rīkojas saskaņā ar ētikas principiem, jo novērš multiplo attiecību veidošanos. Piekrītot iesaistīties sava bērna klases konflikta risināšanā, skolas psihologs jauca vairākas lomas – profesionālo un vecāka lomu. Šajā gadījumā psihologs iesaka pieaicināt citu kolēģi situācijas risināšanai.

SITUĀCIJAS PIEMĒRS UN SKAIDROJUMS.

Psihologs ilgāku laiku konsultē klientu. Psihologs ir informēts, ka klients ir jaunu darba iespēju un ienākumu gūšanas meklējumos. Psihologs arī zina, ka klientam ir ierobežotas finansiālās iespējas. Kādu dienu klients ierodas pie psihologa uz konsultāciju un stāsta par savām jaunajām ienākumu gūšanas iespējām. Konsultācijas beigās klients psihologam uz galda noliek kādas kosmētikas izplatītāju firmas katalogu un kosmētikas reklāmas paraugus.

Šajā situācijā veidojas risks izveidot multiplās attiecības, kad psihologs var kļūt klientam ne tikai par pakalpojuma sniedzēju, bet arī par klientu. Tādēļ ir svarīgi rūpēties, lai sākotnēji izveidotās

attiecības nepārklātos ar citu lomu (piemēram, ja psihologs jau sākotnēji iegādājas kosmētiku pie izplatītāja, tad pēc tam neuzņemas psihologa lomu attiecībās ar šo cilvēku. Un otrādi – ja psihologs konsultē kosmētikas izplatītāju kā klientu, tad viņš neiegādājas produktus no sava klienta).

Interesešu konflikts

Interesešu konflikts, t.i., dažādu interesešu sadursme, ir situācija, kad psihologa profesionālajā darbībā saduras savstarpēji izslēdzošas intereses, attiecīgi apdraudot psihologa spēju ievērot vai izpildīt viņa profesionālās, ētiskās vai juridiskās saistības. Piemēram, psihologa personiskā (cilvēciskā) vai finansiālā ieinteresētība profesionālās darbības rezultātos. Tāpat interesešu konflikts var pastāvēt personisko attiecību, pasūtītāja un institucionālo interesešu, akadēmiskās / zinātniskās konkurences un personīgo uzskatu, kas ir tiešā pretrunā ar pētāmo jautājumu, un citu subjektīvo apstākļu rezultātā.

Tāpat interesešu konflikts ir situācija, kad notiek profesionālā darbība, tiek pieņemts lēmums, kurā dominē noteiktas (psihologa, viņa radnieku, kolēģu un darījumu partneru personiskās vai mantiskās) intereses, kas ietekmē vai var ietekmēt klientu, pašu psihologu vai citu personu, kura ir iesaistīta konkrētajā gadījumā (piemēram, psihologa bērns, psihologa darba devējs).

Profesionālajā darbībā izšķir trīs interesešu konflikta veidus:

- Šķietams interesešu konflikts – situācija, kad vērotājam no malas šķiet, ka persona atrodas interesešu konfliktā. Ir iespāids, ka psihologs nespēs objektīvi pieņemt kādu lēmumu vai godprātīgi veikt savu profesionālo darbību, lai gan faktiski tas tā nav. Piemēram, viens no šķirtajiem

bērna vecākiem uzskata, ka psihologs sadarbībā ar otru vecāku mērķtiecīgi noskaņo bērnu pret viņu, kā arī cenšas noturēt bērnu konkrētajā izglītības iestādē, lai izglītības iestāde nezaudētu valsts piešķirto finansējumu. Šķietamam interešu konfliktam var būt tādas pašas sekas kā reālam interešu konfliktam.

- Potenciāls interešu konflikts – situācija, kad interešu sadursme konkrētajā brīdī nepastāv, bet ir ticams, ka nākotnē tāda var rasties saistībā ar psihologa profesionālo darbību. Piemēram, psihologs piekrīt iesaistīties skolēnu zinātniski pētniecisko darbu vērtēšanas komisijā, kurai jāpieņem lēmums par labāko darbu virzīšanu uz reģionālo konkursu. Viens no skolēniem – konkursa dalībniekiem ir psihologa klients.

Jāatzīmē, ka gan šķietama, gan potenciāla interešu konflikta situācija var būtiski ietekmēt viedokli par psihologa rīcību, tādēļ psihologam ir ieteicams vai nu izvairīties no profesionālās darbības konkrētajā situācijā, vai arī skaidri sevi pozicionēt / risināt interešu konfliktu, lai profesionālā darbība iespējami netiktu apšaubīta. Piemēram, ja psihologs izglītības iestādē pilda dažādus pienākumus, piemēram, darbojas stipendiju piešķiršanas komisijā vai ir atbalsta komandas vadītājs, tad lēmumu pieņemšana dažādās izglītības iestādes darbības jomās var būtiski apgrūtināt psihologa sadarbību (uzticību) ar izglītojamajiem un viņu vecākiem, kā arī ļaut apšaubīt psihologa secinājumu neitralitāti / objektivitāti, ļaujot izteikt pamatotus pieņēmumus par interešu konfliktu.

- Reāls interešu konflikts – situācija, kad psihologs faktiski atrodas interešu konfliktā, proti, dažādas, savstarpēji izslēdzošas intereses ietekmē psihologa lēmumus

un rīcību. Piemēram, psihologs strādā pedagoģiski medicīniskajā komisijā un vispārīzglītojošajā skolā. Šīs skolas skolēns tiek konsultēts komisijā saistībā ar viņam konstatētajām lasīšanas grūtībām, kas nerasniedz traucējuma pakāpi. Psihologs komisijas sēdes laikā rekomendē ģimenei mainīt skolēna izglītības iestādi, jo citā skolā labāk nodrošināšot atbalsta pasākumus. Šajā gadījumā psihologa rīcība var tikt apšaubīta, ļaujot izteikt pieņēmumu par interešu konfliktu.

Interese konfliktā iespējamība aktualizē jautājumu par dāvanām / pateicībām par psihologa darbu. Dāvanas ir jāvērtē kā jebkurš mantisks vai citāda veida labums, piemēram, pakalpojumi, tiesību piešķiršana, nodošana, atsvabināšana no pienākuma, atteikšanās no kādas tiesības psihologam vai tā radniekam par labu, citas darbības, ar kurām psihologam tiek piešķirts kāds labums u.tml.

Nemot vērā minēto, psihologam ir jāapzinās un jāvērtē katra situācija, kad viņam tiek izteikta pateicība (īpaši tāda, kura pārsniedz norunāto atlīdzību par pakalpojumu), vienlaikus apzinoties, ka ir pieļaujams par saviem pakalpojumiem saņemt ziedus, dažādus suvenīrus, grāmatas vai reprezentācijas priekšmetus (līdztekus vērtējot to izmaksu / vērtības samērīgumu), citus līdzīga rakstura priekšmetus, apbalvojumus, balvas vai godalgas, kuru pasniegšana ir publiska / notiek ar skaidri saprotamiem kritērijiem, cita veida pakalpojumus un dažāda veida atlaides, ko piedāvā dažādi komercdarbības subjekti un kas ir publiski pieejamas.

Citos gadījumos dāvanu pasniegšana / pieņemšana var likt apšaubīt psihologa profesionālo darbību un tās rezultātus.

SITUĀCIJAS PIEMĒRS UN SKAIDROJUMS.

Psihologs strādā pirmsskolas izglītības iestādē un viņam ir arī sava privātprakse. Bērnu dārzā psihologam patreiz ir daudz veicamu uzdevumu, taču arī citu bērnu vecāki lūdz konsultācijas. Psihologs saka, ka bērnu dārzā uz konsultāciju ir jāgaida rindā, bet ir iespējama konsultācija psihologa privātpraksē.

Šajā gadījumā psihologa rīcība kvalificējama kā sava stāvokļa izmantošana, psihologa kā izglītības iestādes darbinieka interešu un privāto interešu sadursme, jo, pildot savus tiešos darba pienākumus, psihologs izmanto situāciju, lai nostiprinātu savas privātprakses klientūru.

Sadarbība ar kolēģiem

Starpdisciplināra sadarbība ar kolēģiem (gan psihologiem, gan citu profesiju pārstāvjiem) ir nepieciešama klienta labklājības (un ne tikai) veicināšanā²¹. Pirmkārt, psihologa profesionālās darbības ētika paredz, ka psihologam ir īpaši jā rūpējas pašam par savu fizisko un psihisko veselību, lai sadarbība ar kolēģiem būtu produktīva un profesionāla, nevis personīgo problēmu risināšanas platforma³. Un otrādi, atrodoties neveselīgā darba vidē, kurā pastāv koleģiāli konflikti un nesaskaņas, arī paša psihologa fiziskā un psihiskā veselība var ciest, kā rezultātā darbs ar klientu var būt mazefektīvs un klienta labklājību nepietiekami veicinošs. Ja kolēģu starpā rodas ētiskas dabas konflikti, kurus abas puses savstarpēji atrisināt nespēj, psihologam ir nepieciešams piesaistīt citu kolēģi – trešo neatkarīgo ekspertu no malas, piemēram, konsultēties ar psihologu-pārraugu.

Psihologa uzdevums ir risināt ētisko dilemmu vai citu jautājumu ar kolēģi tiešā kontaktā. Ja neviena no stratēģijām nepalīdz, galējā iespēja ir vērsties Psihologu sertifikācijas padomē²². Psihologu ētikas kodeksā ir noteikts: “Ja psihologs konstatē kāda cita psihologa neētisku vai neprofesionālu rīcību, tad vispirms mēģina atrisināt radušos situāciju individuāli ar konkrēto psihologu. Ja tas neizdodas par konflikta situāciju informē Psihologu sertifikācijas padomi”.

Tomēr, lielākoties, psihologa sadarbība ar kolēģiem un ar iesaistītajiem citu profesiju pārstāvjiem var veicināt produktīvu rezultātu, tostarp stiprinot psihologa profesionālo viedokli / pārliecību ētisko dilemmu risināšanā.

Sadarbībā ar kolēģiem (gan psihologiem, gan citu profesiju pārstāvjiem) būtisks psihologa profesionālās darbības pamatprincips ir koleģialitāte. Koleģiālās attiecībās ir jāievēro cieņa un sadarbībā jāmeklē labākie iespējamie risinājumi. Ja klients saņem līdzīgu pakalpojumu pie cita speciālista, tad psihologa labā prakse būtu veicināt sadarbību ar šo speciālistu. Piemēram, bieža prakse klīnisko un veselības psihologu profesionālajā darbībā ir sadarbība ar ārstu – psihiatru, neirologu, ģimenes ārstu, citām ārstniecības personām. Psihologs ciena kolēģu veikto darbu klienta stāvokļa uzlabošanā, neapstrīd citu kolēģu darba metodes un pieejas, vajadzības gadījumā situāciju pārrunā ar kolēģiem, ievērojot ētikas principus. Psihologs sadarbībā ar kolēģiem un citiem speciālistiem ievēro cieņas principu, tajā pašā laikā saglabā neitralitāti (profesionālo neatkarību). Piemēram, pēc klienta pārstāvja lūguma neveic pasūtījuma izpēti ar iepriekš uzstādītu mērķi veicināt klienta pozīciju stiprināšanu ģimenes strīdā.

Nozīmīgs koleģiālas sadarbības aspekts ir psihologa sadarbība ar psihologu-pārraugu, tostarp psihologam ievērojot Psihologu sertifikācijas padomes apstiprinātajās Psihologu pārraudzības vadlīnijās noteikto.

SITUĀCIJAS PIEMĒRS UN SKAIDROJUMS.

Psihologa klients ir vērsies pie ārsta un tagad sazinās ar psihologu, lai nodotu ziņu, ka ārsts lūdz īsu rakstisku psihologa secinājumu diagnozes precizēšanai.

Psihologs izsniedz tikai atbilstoši Psihologu likuma prasībām sagatavotus psiholoģiskās izpētes atzinumus vai arī atbildes pēc pieprasījuma (piemēram, tiesībsargājošām institūcijām), ja ir kompetents sniegt šādas atbildes. Šajā gadījumā pastāv iespēja, ka psihologs, ievērojot klienta piekrišanu, sazinās ar ārstu, precizē, kura informācija interesē ārstu, un informē par saviem secinājumiem.

SITUĀCIJAS PIEMĒRS UN SKAIDROJUMS.

Psihologs strādā klīnikā multidisciplinārās komandas sastāvā. Nodarbībās pie logopēda bērns papildu citiem logopēdiskajiem uzdevumiem pēc logopēda lūguma ir uzņēmējis zīmējumu "Ģimene". Logopēds atnāk pie psihologa un lūdz interpretēt zīmējumu, paužot aizdomas par iespējamo vardarbību ģimenē. Logopēds informē, ka esot bijis pie sociālā darbinieka, un arī sociālajam darbiniekam šķietot, ka zīmējums varētu atspoguļot vardarbību ģimenē.

Neskatoties uz to, ka visas komandas uzdevums ir darboties bērna labākajās interesēs, psihologa uzdevums ir saglabāt profesionalitāti arī sadarbībā ar kolēģiem, izskaidrojot, ka projektīvie zīmējumi ir tikai palīgmetode, tā nedrīkst būt atrauta no konteksta un ir interpretējama tikai kopā ar citām metodēm psiholoģiskas izpētes ietvaros. Psihologs var rekomendēt logopēdam ieteikt bērna vecākiem iespēju apmeklēt psihologu.

Darbība klienta interesēs

Katra psihologa pienākums ir darboties klienta (īpaši bērna) labākajās interesēs, iespējami ievērojot visus psihologa profesionālās darbības ētikas standartus. Psihologam jācenšas novērtēt, vai klienta intereses tiek sasniegtas, izvērtējot un paaugstinot savu profesionālo kvalifikāciju, piemēram, iesaistoties daudzpusīgās un sistemātiskās profesionālās kompetences pilnveides un pārraudzības iespējās.

Īpašs izaicinājums šajā kontekstā ir darbs ar klientiem, kuru autonomija ir ierobežota (piemēram, ar bērniem, klientiem ar garīgās attīstības traucējumiem, klientiem, kuriem ir izteikti psihiski, fiziski vai personības traucējumi²⁵).

SITUĀCIJAS PIEMĒRS UN SKAIDROJUMS.

Psihologs strādā iestādē, kurā darbojas profesionāļu komanda. Pēc koleģiālas vienošanās, psiholoģiskās izpētes laikā telpā kā novērotāji atrodas logopēds un sociālais pedagogs. Psihologs saka, ka sadarbība notiek bērna interesēs, lai varētu gūt precīzāku priekšstatu par klienta grūtībām un

stiprajām pusēm, kā arī, lai visiem iesaistītajiem profesionāļiem būtu pieejama viena un tā pati informācija.

Šajā piemērā aiz pārliecības par darbu bērna interesēs slēpjas profesionālās ētikas pārkāpumi. Atļaujot psiholoģiskajā izpētē piedalīties trešajām personām, iestājas vairākas negatīvas sekas. Pirmkārt, nepiederošas personas klātbūtne var iespaidot bērna sniegumu, veicot izpētes uzdevumus. Otrkārt, trešajai personai nav kompetences izprast psiholoģiskās izpētes norisi, kas ir ekskluzīvs psihologa profesionālās darbības veids. Treškārt, psihologs tādā veidā neievēro psiholoģiskās izpētes metožu izmantošanas noteikumus, atklājot to saturu trešajām personām un padarot tās neizmantojamas vai vismaz vājinot to turpmāko izmantošanu. Ceturtkārt, tiek laužta konfidencialitāte, jo psiholoģiskās izpētes laikā bērns nereti atklāj vairāk informācijas, nekā tas ir nepieciešams atbilstoši izpētes mērķim (psihologa pienākums ir secinājumos un atzinumā iekļaut tikai to informāciju, kas attiecas uz konkrēto psiholoģisko izpēti). Tādēļ psihologam ir svarīgi apzināties, ka klienta interesēs ir saņemt profesionālu un kvalificētu psihologa palīdzību, nevis, psihologam aizbildinoties ar klienta interesēm, pārkāpt profesionālās ētikas principus.

Kopumā ētiskie standarti kodeksā ir aprakstīti diezgan vispārīgi, lai tos varētu attiecināt uz dažādām psihologa profesionālās darbības jomām. Dažādos kontekstos šie ētiskie standarti var tikt piemēroti atšķirīgi, prasīt padziļinātu ētikas komisijas interpretāciju, tomēr jāatceras, ka minētie standarti ir psihologa profesionālās darbības stūrakmeņi.

kā tika veikta to analīze un izdarīti secinājumi, sniegti priekšlikumi, nodrošinot respondentu konfidencialitāti un ievērojot citus Psihologu likuma un Psihologu ētikas kodeksa noteikumus;

2. dažādu lomu apzināšanās. Veicot pētījumu, publicējot savas atziņas, komentējot notikumus u.tml. skaidri jāapzinās sava profesionālā loma, iesaiste attiecībās ar dažādām personām, grupām, iestādēm vai organizācijām. Piemēram, organizācijas psihologs tiek aicināts vadīt mācības citā uzņēmumā ar mērķi uzlabot attiecības atsevišķu darbinieku starpā. Tā kā psihologs jau iepriekš ir sniedzis dažiem šīs organizācijas darbiniekiem individuālas konsultācijas, tad psihologs atsakās no mācību vadīšanas šajā uzņēmumā. Pretējā gadījumā psihologs nevarētu savu darbu veikt objektīvi, jo tiktu sajauktas vairākas lomas – individuālais konsultants, pasniedzējs, pētnieks, kā arī pastāvētu risks piedzīvot uzņēmuma iespējamo spiedienu situācijas noregulēšanai organizācijai vēlamā veidā. Vadošajiem pētniekiem, lektoriem nav ieteicams iesaistīt studentus savā pētījumā obligātā kārtā (piemēram, izvirzot studentu dalību pētījumā kā kursa prasību);
3. informētā piekrišana. Respondenta dalībai pētījumā jābūt brīvprātīgai. Viņam pilnībā jāapzinās dalības ieguvumi un riski. Pētījuma dalībniekam ir jāzina pētījuma mērķis, paredzamais ilgums, procedūra, citi būtiskie nosacījumi. Viņam ir tiesības atteikties un izstāties no dalības arī pētījuma procesa gaitā bez sekām, kā arī jābūt informētam par riskiem

(piemēram, nepatīkamām izjūtām), ieguvumiem, kā arī konfidencialitātes robežām (piemēram, datu kodēšana, anonimizēšana vai pseidonimizēšana, publicēšana / publiskošana), nosacījumiem, kad konfidencialitāte var tikt lauza.

Pētniekiem, kuri veic eksperimentālu pētījumu, ir izvirzāmas specifiskas prasības, piemēram, informēt respondentu par eksperimenta kā metodes būtību vai to, kā respondenti tiks iedalīti eksperimentālajā vai kontroles grupā. Ja respondents nav spējīgs patstāvīgi izvērtēt dalības pētījumā riskus vai ieguvumus (piemēram, bērni vai cilvēki ar garīgās attīstības traucējumiem), tad personai, kura sniedz atļauju dalībai pētījumā (vecākam, aizbildnim) ir jābūt tādai pašai pieejai informācijai par pētījumu.

Pētījuma dalībniekiem ir jābūt nodrošinātai kontaktinformācijai, kur respondents var saņemt atbildes uz saviem jautājumiem. Bez individuālās informētās rakstiskas piekrišanas pētījumu var veikt, ja ir valsts, tiesībsargājošo vai citu līdzīgu institūciju atļauja (piemēram, skolas direktora atļauja izglītības procesa ietvaros klasēs izplatīt anonīmas anketas vai veikt klases kolektīva uzvedības novērošanu dabiskajā vidē; tāpat arī organizācijās, ja pētījums neietekmēs darbinieku ikdienas darbību, statusu un tiek ievērota konfidencialitāte).

Motivējot dalībai pētījumā, nav atļauts piedāvāt dārgas un ekskluzīvas dāvanas, lai veicinātu respondentu iesaisti. Pētījums nedrīkst sagādāt tā dalībniekiem

distresu un aizskart viņus, radīt negatīvas tiesiskas vai finansiālas sekas, sabojāt reputāciju, neierobežoti traucēt organizācijas ikdienas darbību u.tml.;

4. konfidencialitāte un privātums. Veicot pētījumus, jāievēro dalībnieku labklājības un drošības aspekti. Dalībniekiem jājūtas droši, ka viņu sniegtā informācija tiks izmantota tikai un vienīgi pētījuma nolūkiem, netiks nodota trešajām personām, nenesīs negatīvas sekas. Intervijās, jautājot respondentam par dažādiem sensitīviem aspektiem, jāsniedz iespēja neturpināt sarunu, ja respondents nejūtas komfortabli. Respondents var izvēlēties, cik daudz informācijas par sevi atklās. Būtiski ir korekti izvēlēties respondentus pētījumam: piemēram, nav pieņemami lūgt atbalsta grupas dalībniekiem kontaktinformāciju, lai tie varētu kļūt par pētījuma dalībniekiem. Respondenti ir jāinformē par konfidencialitātes robežām, par to, kā dati tiks izmantoti, kas notiks ar datiem (aptaujas anketām papīra formā, audio, video, foto). Ir būtiski nodrošināt drošu datu uzglabāšanu, drošu pētījuma vidi. Īpaša vērība jāveltī datu apstrādei un konfidencialitātes nodrošināšanai, īpaši ja sadarbība tiek fiksēta audio vai video materiālā. Psihologam-pētniekam ir jāizsver, kā dati tiks izplatīti, kuram būs piekļuve tiem. Īpaša piesardzība jāievēro, ievācot datus internetā;
5. psihologa resursi, zināšanas par pētniecības ētikas un normatīvā regulējuma jautājumiem. Primārais nosacījums, lai pētniecībā varētu ievērot ētiku, aizsargāt respondentus / klientus, ir jābūt zināšanām par to.

Psihologa sadarbības ar grupām ētiskie aspekti

Psihologa profesionālā darbība iekļauj sevī ne tikai darbu ar klientiem individuāli, bet arī grupā. Svarīgi apzināties, ka grupā notiek dažādi procesi un dinamika. Tas, vai tiks sasniegts grupas mērķis (piemēram, līdzatkarīgo personu atbalsts), ir atkarīgs no grupas spējas sadarboties un grupas vadītāja – psihologa spējas profesionāli vadīt procesu.

Grupā iesaistās cilvēki ar dažādām personības īpašībām, dzīves pieredzi, vērtībām, tāpēc, lai grupas darbs ritētu veiksmīgi, ir nozīmīgi pašā pirmajā tikšanās reizē pārrunāt grupas sadarbības noteikumus, kā arī, vajadzības gadījumā, atgādināt tos dalībniekiem grupas sadarbības procesā:

- konfidencialitāte – visa grupā pārrunātā informācija paliek tikai grupas ietvaros un netiek izpausta ārpus tās. Konfidencialitātes princips nodrošina drošības izjūtu, uzticēšanos un palielina pilnvērtīgu grupas dalībnieku iesaistes iespēju;
- cieņa – ikviens grupas dalībnieks runā tikai “Es” pozīcijā, atspoguļojot savu pieredzi, domas, izjūtas. Nav pieļaujama cita grupas dalībnieka aizskaršana, kritizēšana, nosodīšana vai līdzīga veida darbības, kas aizskar un ievaino cilvēka cieņu un vērtību. Nav pieļaujama izteikšanās par grupas dalībnieku, kurš

konkrētajā reizē nepiedalās grupas nodarbībā, vai citas trešās personas, kas nepiedalās grupā, apspriešana;

- aktīvā klausīšanās un nepārtraukšana ir būtisks nosacījums grupas procesā, kas ļauj dalībniekiem justies nozīmīgiem, sadzirdētiem, cienītiem;
- tiesības uz privātumu (t.s. stop likums) – lai grupas process noritētu veiksmīgi, dalībnieks tiek laipni aicināts būt aktīvs grupas procesā, taču ikviens patur tiesības rīkoties saskaņā ar savu iekšējo izjūtu un vajadzībām. Proti, grupas dalībnieks drīkst izvēlēties atbildēt vai neatbildēt uz jautājumiem, iesaistīties vai neiesaistīties grupas aktivitātē. Nav pieļaujama grupas dalībnieka piespiešana vai pārāk uzstājīga mudināšana iesaistīties, nosodišana vai sodīšana par neiesaistīšanos;
- multiplās attiecības – grupas vadītājam ir jāizvairās no tādu dalībnieku iesaistes grupā, ar kuriem viņam ir cita līmeņa attiecības (piemēram, partneris, kolēģis u.c.), ir jāizvairās veidot ekskluzīvas attiecības ar kādu no grupas dalībniekiem (piemēram, kļūt par grupas dalībnieka klientu, pērkot vai izmantojot viņa pakalpojumu). Arī ekskluzīvas attiecības starp atsevišķiem grupas dalībniekiem var veicināt citu dalībnieku neiederības un izstumtības izjūtu;
- vienlīdzīgas iespējas izteikties – grupas vadītājam – psihologam ir jānodrošina iespēja izteikties un piedalīties aktivitātēs visiem grupas dalībniekiem vienlīdzīgā mērā, izvairoties no riska atvēlēt laiku tikai viena vai pāris dalībnieku pārlieku lielai iesaistei;

- iespēja izstāties – katram grupas dalībniekam ir tiesības pārtraukt dalību grupas procesā, taču grupas vadītājam – psihologam ir jāizskaidro izstāšanās nosacījumu principi. Proti, dalībniekiem ir jāizvairās izstāties no grupas spontāni, neinformējot par to grupas vadītāju un grupas dalībniekus. Parasti tiek ievērots “pēdējās nodarbības” princips, kad dalībnieks atnāk, noslēdz sadarbību un atvadās no grupas, atstājot sev tiesības arī neiedziļināties un neinformēt par sava lēmuma pieņemšanas detaļām;
- atvērtās vai slēgtās grupas princips – grupas vadītājam – psihologam ir pienākums informēt grupas dalībniekus, vai grupa būs slēgta vai atvērta. Ja grupa ir atvērta, tas nozīmīgi var ietekmēt jau esošo dalībnieku drošības izjūtu, sadarbību un jauna dalībnieka veiksmīgas iekļaušanās nosacījumus, tāpēc grupas vadītājam ir nepieciešams izrunāt atvērtās grupas darbības nosacījumus, ieguvumus un riskus.

SITUĀCIJAS PIEMĒRS UN SKAIDROJUMS.

Kādā iestādē tika organizēta grupa, kuras mērķis bija saliedēt nodaļas darbiniekus kā komandu. Pirmajā reizē tika pārrunāti grupas noteikumi par konfidencialitāti, citu nekritizēšanu un neaizskaršanu, brīvprātību aktivitātēs, citu nepārtraukšanu viedokļa izteikšanās laikā, laika robežām. Ceturtajā nodarbībā viena no dalībniecēm prezentēja situāciju, kurā tika runāts par kādas citas kolēģes, kura neapmeklēja grupu, neadekvātu uzvedību. Pārējie grupas dalībnieki piebalsoja un

izteica savu nepatiku pret šo kolēģi. Grupas vadītāja – psiholoģe apjuka un nezināja, kā apturēt grupai nepiederošas trešās personas kritizēšanu. Situācija kļuva haotiska un psiholoģei bija nepieciešamas vairāk nekā 15 minūtes, lai šo diskusiju apturētu.

Positīvi vērtējams, ka šajā situācijā grupas vadītāja – psiholoģe ir ievērojusi vairākus grupas vadīšanas principus. Tomēr grupas dalībnieki nebija informēti, ka grupā netiek runāts par citām, klāt neesošām personām. Nozīmīgi ir arī pārrunāt, kas notiks noteikumu pārkāpumu gadījumā, piemēram, ka šādā situācijā grupas vadītājs pārtrauks runātāju, kas runā par trešo personu.

SITUĀCIJAS PIEMĒRS UN SKAIDROJUMS.

Grupas vadītājs – psihologs ļoti apzinīgi un atbildīgi vēlējās iesaistīt visus dalībniekus grupas procesā, lai neviens nepaliktu neapmierināts vai kaut ko neieguvis. Tā kādā no apliem pēc konkrēta uzdevuma izpildes, psihologs aicināja visus izteikties. Viens no dalībniekiem, kad pienāca viņa kārta pašrefleksijai, teica, ka viņam nav viedokļa, un turpināja ilgāku laiku klusēt. Grupā iestājās neērsts klusums. Psihologs vērsa uzmanību, ka visi gaida, kad viņš izteiksies, jo citi to jau ir izdarījuši. Klusums turpinājās. Arī citi grupas dalībnieki mudināja viņu iesaistīties, un pauda, ka tas nav godīgi, ka viņi izsakās, bet konkrētais dalībnieks tikai izvairās. Dalībnieks piecēlās un izgāja no telpas.

Viens no grupas darbības principiem ir brīvprātīga iesaiste. Grupas vadītājam – psihologam ir jāciens grupas dalībnieka izvēle, jāizvairās no spiediena izdarīšanas. Ja citi grupas dalībnieki izdara spiedienu un nosoda, jāatgādina grupas noteikumi par tiesībām izvēlēties. Ja ir kāds grupas dalībnieks, kurš bieži izvēlas izvairīgu uzvedību, grupas vadītājam – psihologam ir jāpārrunā šis novērojums ar grupas dalībnieku individuāli, ar mērķi izzināt iespējamus iemeslus šādai uzvedībai, kā arī saudzīgi jāaicina un jāatbalsta un jāiedrošina nākamreiz par savām izjūtām, domām, pieredzi dalīties grupā (piemēram, ja dalībnieks jutās kritizēts no kāda cita dalībnieka puses).

SITUĀCIJAS PIEMĒRS UN SKAIDROJUMS.

Kāds uzņēmums aicina organizāciju un darba psihologu veikt visu darbinieku psiholoģisko izvērtēšanu, iesniedzot uzņēmumam darbinieku novērtējuma rezultātus. Izvērtēšanas mērķis būtu savlaicīgi konstatēt darbinieku psiholoģisko, emocionālo stāvokli, pamanīt iespējamās grūtības, lai vēlāk sniegtu padomus vai konsultācijas viņu psiholoģiskās labklājības uzlabošanai.

Šajā situācijā ētikas dilemmas var rasties vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, darba devējs nemaz nevar prasīt darbiniekiem piedalīties šādā procesā, jo tas nav primāri saistīts ar visu darbinieku tiešo darba pienākumu veikšanai nepieciešamajām kompetencēm un riskiem (jāatzīst, ka ir noteiktas profesijas, kuru ietvaros psihiskās veselības kvalitātes novērtējums var būt patiešām pamatoti prasīts, bet tas nav piemērā minētā

uzņēmuma gadījumā). Otrkārt, psihiskās veselības dati ir personas dati, tie nebūtu izpaužami, ja vien nav kāds pamatots iemesls. Respektīvi, darbinieks var izvēlēties ar šiem datiem nedalīties, bet konkrētajā pasūtījumā šāda iespēja darbiniekam netiek paredzēta (turklāt, faktiski no darbiniekiem tiek prasīta atļauja vismaz daļas no datu izpaušanai darba devējam). Treškārt, netiek skaidri pateikts, kādas varētu būt šīs izvērtēšanas sekas, piemēram, pastāv risks, ka darbinieki veiktā novērtējuma rezultātā var tikt diskriminēti. Tātad, lai arī uzņēmums ir gribējis palīdzēt saviem darbiniekiem, psihologam būtu jāvērtē atteikuma iespēja no dalības šādā procesā, īpaši ja darbinieku iesaiste nav brīvprātīga.

Psihologa un darba devēja attiecību ētiskie aspekti

Kā minēts iepriekš, viens no psihologa profesionālās darbības nozīmīgākajiem principiem ir **konfidencialitātes princips**. Psihologu likuma 12.pantā ir noteikts, ka “psihologs neizpauž ziņas par pasūtītāju un klientu, viņus identificējošu, kā arī ar pasūtītāju vai klientu saistītu personīga rakstura informāciju, kas tapusi zināma, pildot profesionālos pienākumus”. Turklāt, ievērojot Psihologu ētikas kodeksā noteikto, psihologam ir pienākums informēt “darba devēju, pasūtītāju un klientu par prasībām, kādas psihologam jāievēro saistībā ar savu profesionālo darbību, tostarp konfidencialitāti”. Tātad, psihologam ir jāvelta pūles, lai jau proaktīvi skaidrotu savu lomu un ētikas vadlīnijas savam darba devējam, skaidrotu par to, kādu informāciju viņš ir tiesīgs izpaust. Nereti konflikti veidojas tad, kad darba devējs uzdod psihologam kādu uzdevumu, un tikai pēc iedziļināšanās šajā uzdevumā psihologs sāk argumentēt, ka nevar to veikt, respektīvi, salīdzinoši bieži psihologu darba devējiem trūkst priekšstatu par psihologa profesionālās darbības robežām, tiesībām, pienākumiem, atbildību.

Darba tiesiskajās attiecībās psihologu saista arī **lojalitāte pret darba devēju**. Tāpat kā psihologs sadarbībā ar klientiem nekritizē citu profesionāļu darbu, arī attieksmē pret darba devēju un organizāciju, kurā strādā, psihologs ievēro šo pašu principu. Ja psihologam rodas domstarpības ar darba devēju, tad psihologs

var skaidrot savu rīcību, tostarp atsaucoties uz Psihologu likumā noteikto un profesionālajā literatūrā pieejamajām atziņām, izmantot Psihologu sertifikācijas padomes vadlīnijas, ja iespējams, vērsties augstāk stāvošajā iestādē vai arī izmantot organizācijas ētisko regulējumu konkrēta jautājuma risināšanai.

SITUĀCIJAS PIEMĒRS UN SKAIDROJUMS.

Skolas psihologs uzklausa dažu vecāku neapmierinātību ar ēdināšanu izglītības iestādē. Psihologs saka, ka arī nav apmierināts ar situāciju, bet “mēs esam bezspēcīgi vadības priekšā”.

Šajā situācijā psihologs varētu domāt, ka sniedz atbalstu skolēnu vecākiem. Taču ar šo rīcību viņš ne tikai pārkāpj savas profesionālās kompetences robežas (jo nav uztura speciālists vai atbildīgā persona šajos jautājumos), bet, paužot nelojalitāti, veicina domstarpības starp skolēnu vecākiem un izglītības iestādes vadību.

Psihologa profesionālās darbības uzraudzības institūcijas – Psihologu sertifikācijas padomes un Psihologu ētikas komisijas kompetence

Psihologu sertifikācijas padome ir galvenā institūcija, kura uzrauga psihologu profesionālo darbību. Ievērojot Psihologu likuma 7.pantā noteikto, šī padome ir Latvijas Republikas izglītības un zinātnes ministra izveidota psihologu profesionālās darbības izvērtēšanas un uzraudzības institūcija, kura tostarp ir pilnvarota uzraudzīt un kontrolēt psihologu profesionālo darbību, ievērojot Iesniegumu likumā noteikto, izskatīt iesniegumus par psihologu profesionālo darbību.

Padomes paspārnē darbojas **Psihologu ētikas komisija**, kura ir pilnvarota skaidrot un analizēt Psihologu ētikas kodeksa normas, konsultēt psihologus ētikas jautājumos, kā arī sniegt Psihologu sertifikācijas padomei atzinumu saistībā ar iesniegumu par psihologa un psihologa-pārrauga iespējamiem Psihologu ētikas kodeksa pārkāpumiem.

Gan Psihologu likuma 11.panta otrajā daļā, gan Psihologu ētikas kodeksā ir paredzētas komisijas tiesības vērtēt konkrētas situācijas psihologa profesionālajā darbībā un pēc saņemto dokumentu, iesaistīto pušu viedokļu / paskaidrojumu izvērtēšanas, sagatavot atzinumu un rekomendācijas situācijas risinājumam. Savukārt par disciplinārajām sankcijām par

Psihologu ētikas kodeksa normu pārkāpumu lemj Psihologu sertifikācijas padome.

Tāpat Psihologu ētikas komisijai ir tiesības izteikt viedokli un vērtēt psihologa profesionālo darbību, ja tas ir nepieciešams psihologam, ja psihologs sastopas ar apdraudējumu savā profesionālajā darbībā vai tiek publiski apšaubīta viņa profesionālās darbības atbilstība Psihologu ētikas kodeksā noteiktajam.

Jāatzīmē, ka Psihologu ētikas komisija ir tiesīga interpretēt un skaidrot Psihologu ētikas kodeksa normas, kā arī ir tieši atbildīga par kvalitatīvas un ētiskas psihologu profesionālās darbības prakses attīstību.

Minētais nozīmē, ka gan Psihologu sertifikācijas padome, gan Psihologu ētikas komisija saistībā ar konkrēto situāciju / saņemto iesniegumu ir tiesīga saņemt savai darbībai nepieciešamo informāciju, t. i., ir tiesīga prasīt psihologam paskaidrojumu par psihologa profesionālo darbību, un prasīt šīs sadarbības laikā izveidotos dokumentus, kā arī aicināt psihologu uz pārrunām un sniegt ieteikumus psihologa profesionālās darbības pilnveidei.

Jāņem vērā, ka ne vienmēr, prasot paskaidrojumu, ir iespējams atklāt visus iesniegumā minētos apstākļus, jo iesniegumu likuma 9.pantā noteiktais aizliedz “bez iesnieguma iesniedzēja piekrišanas izpaust informāciju, kas atklāj viņa identitāti”. Turklāt iesniedzējs savā iesniegumā var norādīt, ka “nevēlas, lai iesniegumā minētie fakti tiktu izpausti”.

Paskaidrojuma sniegšana, tajā ietveramo apstākļu apjoms / detalizācija un pamatojums ir psihologa sadarbības un ētiskās atbildības jautājums. Jāatzīmē, ka psihologs var atteikties

sniegt paskaidrojumu, tomēr par šādu lēmumu būtu jāinformē institūcija, kura ir pieprasījusi paskaidrojumu.

Kā minēts šī izdevuma ievadā, psihologs var darboties dažādās profesionālās darbības vidēs, iestādēs / organizācijās. Bieži vien šajās vidēs spēkā ir ētikas kodeksi un ir izveidotas ētikas komisijas, kuras var saņemt un izskatīt iesniegumus, piemēram, par psihologa kā organizācijas darbinieka vai profesionālās apvienības locekļa rīcību. Šajā gadījumā psihologam ir jāizvērtē, cik lielā mērā psihologs var atklāt šīm institūcijām informāciju par savu profesionālo darbību un klientiem, īpaši ievērojot klienta tiesību un interešu prioritāti, kā arī var informēt par iespēju konkrētā gadījuma risināšanai, sadarboties ar Psihologu sertifikācijas padomi vai Psihologu ētikas komisiju.

Psihologa uzvedība un atbildība ārpus profesionālo pienākumu pildīšanas

Arī ārpus savu profesionālo pienākumu pildīšanas / ārpus sava darba (tostarp, pildot amata pienākumus citā amatā, piemēram, kā pedagogs, psihoterapijas speciālists, mākslas terapeits u.tml., studējot, darbojoties nevalstiskajās organizācijās vai kā pētnieks, sadarbojoties ar plašsaziņas līdzekļiem) psihologam ir jārīkojas tā, lai veicinātu uzticību psihologa profesijai, rūpējoties par profesijas prestižu un savu kā profesionāļa reputāciju, aizsargātu klientu intereses, ievērotu konfidencialitāti. Jāapzinās, ka psihologa rīcība ārpus darba pienākumu veikšanas var ietekmēt turpmāko psihologa profesionālo darbību, tostarp sadarbību ar esošo vai potenciālo klientu.

Īpaši izvērtējams ir psihologa paustais viedoklis sabiedrībai, tostarp, izmantojot dažādus plašsaziņas līdzekļus, arī sociālos tīklus. Jāapzinās, ka personīgas / privātas informācijas ievietošana sociālajos tīklos (piemēram, pārāk atklāti apraksti un fotogrāfijas no ceļojumiem, izklaides pasākumiem), izteikti subjektīva vai nepamatota viedokļa paušana par dažādām sociālām un kultūras norisēm, psihologa izvēlēts, vispārpieņemtajām uzvedības prasībām neatbilstošs komunikācijas stils / terminoloģija, dažādu notikumu un personu rīcības izaicinoši komentāri var ierobežot psihologa spriedumu iespējas, sadarbojoties ar klientiem

(piemēram, par alkoholu vai smēķēšanu, ja publiski ir redzams, ka psihologs lieto alkoholu vai smēķē), vai arī ietekmēt klientu uzticēšanos psihologam. Ētiski diskutabli, pat nepieņemami ir arī gadījumi, kad psihologs ārpus tiešajiem pienākumiem vāc informāciju par savu klientu tīmeklī vai arī komunicē ar klientu sociālajos tīklos.

Psihologam savā komunikācijā ir jāsniedz precīza un pārbaudīta informācija, nepieciešamības gadījumā jāpamato savs viedoklis un jākomunicē cieņpilni. Tāpat psihologam būtu jāatturas no cita psihologa profesionālās darbības publiskas interpretācijas vai komentēšanas.

Psihologu ētikas kodeksā ir noteikts: “Ārpus profesionālo pienākumu pildīšanas psihologs neveic darbības, kuras grauj psihologa darba vietas un psiholoģijas tēlu vai būtiski apdraud uzticību psihologa spējai strādāt profesionālo mērķu sasniegšanai vai funkciju izpildei”.

Izmantotā literatūra

1. Corey, G., Corey, M. S., & Callanan, P. (2007). Issues and ethics in the helping professions (7th ed.). Pacific Grove, CA: Brooks, Cole, Thomson Learning.
2. Knapp, S. J., Gottlieb, M. C., & Handelsman, M. M. (2015). Ethical dilemmas in psychotherapy: Positive approaches to decision making. USA: American Psychological Association.
3. American Psychological Association (2017). Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct. Including 2010 and 2016 Amendments. <https://www.apa.org/ethics/code>
4. Shiles, M. (2009). Discriminatory Referrals: Uncovering a Potential Ethical Dilemma Facing Practitioners. *Ethics & Behavior*, 19(2), 142-155.
5. Dean, D. M. (2010). Clinical Competency and Ethics in Psychology. *Inquiries Journal/Student Pulse*, 2(10).
6. Canadian Counselling and Psychotherapy Association (2015). Standards of Practice, 5th Edition.
7. The Psychological Society of Ireland (2021). Code of Ethics.
8. Epstein, R.M., & Hundert, E.M. (2002). Defining and assessing professional competence. *Journal of the American Medical Association*, 287(2), 226-35.
9. Thomas, J.C., & Hersen, M. (Eds.). Handbook of Clinical Psychology Competences. USA: Springer.
10. Elman, N. S., & Forrest, L. (2007). From trainee impairment to professional competence problems: Seeking new terminology that facilitates effective action. *Professional Psychology: Research and Practice*, 38(5), 501–509.

11. Johnson, W. B., Barnett, J. E., Elman, N. S., Forrest, L., & Kaslow, N. J. (2013). The competence constellation model: A communitarian approach to support professional competence. *Professional Psychology: Research and Practice*, 44(5), 343–354.
12. Gladding, S.T. (2009): *Counseling: A Comprehensive Profession*. Noida: Pearson/Merrill Prentice Hall.
13. Elliott, G. R. (2011). When Values and Ethics Conflict: The Counselor's Role and Responsibility. *Alabama Counseling Association Journal*, 37 (1), 39-45.
14. The British Psychological Society (2009). Code of Ethics and Conduct. Guidance published by the Ethics Committee of the British Psychological Society.
15. Amer, A.B. (2013). Informed consent in adult psychiatry. *Oman medical journal*, 28(4), 228-231.
16. Berg, J.W., Appelbaum, P.S., Lidz, C.W, & Parker, L.S. (2001). *Informed consent: Legal theory and clinical practice* (2nd ed). Fair Lawn, NJ: Oxford University Press.
17. American Psychological Association (2017). Protecting your privacy: Understanding confidentiality. legūts <https://www.apa.org/topics/ethics/confidentiality>
18. Darby, W. C., & Weinstock, R. (2018). The Limits of Confidentiality: Informed Consent and Psychotherapy. *Focus, American Psychiatric Publishing*, 16(4), 395–401.
19. American Psychological Association (2004). Multiple relationships and APA's new Ethics Code: Values and applications. legūts: <https://www.apa.org/monitor/jan04/ethics>
20. Zur, O (2014). Not All Multiple Relationships Are Created Equal: Mapping the Maze of 26 Types of Multiple Relationships. *Independent Practitioner*, 15 -22.
21. Paproski, D. L., & Haverkamp, B. E. (2000). Interdisciplinary collaboration: Ethical issues and recommendations. *Canadian Journal of Counselling*, 34(2), 85–97.

22. Koocher, G.P., & Keith-Spiegel, P.A. (2008). *Ethics in Psychology and the Mental Health Professions: Standards and Cases*. New York: Oxford.
23. Rosenthal, R., & Rosnow, R. L. (1984). Applying Hamlet's question to the ethical conduct of research: A conceptual addendum. *American Psychologist*, 39(5), 561–563.
24. Smith, D. (2003). Five principles for research ethics. *Monitor on Psychology*, 34(1).
25. British Association for Counselling and Psychotherapy (2010). Ethical Framework for Good Practice in Counselling & Psychotherapy. Iegūts <http://ethics.iit.edu/ecodes/node/5132>
26. Santasuosso, P. (2016). A Ten-Step Model for Solving Ethical Dilemmas. *International Journal of Business and Management*, (11), 12.
27. *Canadian Code of Ethics for Psychologists. Fourth Edition* (2017). Canadian Psychological Association, Ottawa.
28. Beauchamp, T.L., & Childress, J.F. (1994). *Principles of Biomedical Ethics. Fourth Edition*. Oxford University Press.

Literatūra un normatīvie akti latviešu valodā

Biomedicīnas ētika: teorija un prakse. (2006). Rīga, Rīgas Stradiņa universitāte.

Gulbe Z., Mihailovs I. J., Paiča I., Dubiņins K., Bergmane T. (2021). Attālināta psiholoģiskā palīdzība un konsultēšana. Rīga, Rīgas Stradiņa universitāte. Iegūts https://www.rsu.lv/sites/default/files/book_download/attalinata_psihologiska_palidziba_un_konsultesana_digital.pdf

Interesu konflikta novēršana. Vadlīnijas valsts civildienesta ierēdņiem. Iegūts. <https://www.knab.gov.lv/lv/media/126/download>

Kuzņecova A. (2003). Profesionālās ētikas pamati. Rīga: RaKa.

Lasmane S. Ētika. Iegūts <https://enciklopedija.lv/skirklis/66472>

- Lasmane S. (2012). Komunikācijas ētika. Rīga, LU Akadēmiskais Apgāds.
- Lasmane S., Milts A., Rubenis A. (1995). Ētika (jautājumi, risinājumi, atzinumi). Rīga, Zvaigzne.
- Lindsejs Dž., Kune K., Ēvreide H., Langs F. (2017). Eiropas psihologu ētika. Rīga, Simir.
- Lejniece Z. (2005). Ētika pedagoga darbā. Rīga, Rīgas Tehniskā universitāte.
- Medicīnas ētikas rokasgrāmata. Iegūts <http://www.medicinasapgads.lv/userfiles/files/Medicinas%20etika.pdf>
- Milts A. (1999). Ētika: kas ir ētika. Rīga, Zvaigzne ABC.
- Milts A. (2004). Ētika: saskarsmes ētika. Rīga, Zvaigzne ABC.
- Milts A. (2000). Ētika: personības un sabiedrības ētika. Rīga, Zvaigzne ABC.
- Psihologu profesionālā darbība Latvijā: saturs, organizācija, regulējums. Psihologu likuma komentāri. (2018). Rīga, Tiesu namu aģentūra.
- Psihologu pārraudzības vadlīnijas. Pušu pienākumi, atbildība un tiesības. Iegūts <https://www.ikvd.gov.lv/lv/media/585/download>
- Sudraba V., Mārtinsons K. (2019). Grupu psiholoģiskā konsultēšana un psihoterapija. Rīga, Rīgas Stradiņa universitāte.
- Zinātniskās darbības metodoloģija: starpdisciplināra perspektīva (2021). Rīga, Rīgas Stradiņa universitāte.
- Bērnu tiesību aizsardzības likums. Iegūts <https://likumi.lv/ta/id/49096-bernu-tiesibu-aizsardzibas-likums>
- Fizisko personu datu apstrādes likums. Iegūts <https://likumi.lv/ta/id/300099-fizisko-personu-datu-apstrades-likums>
- Iesniegumu likums. Iegūts <https://likumi.lv/ta/id/164501-iesniegumu-likums>
- Psihologu likums. Iegūts <https://likumi.lv/ta/id/290115-psihologu-likums>

Ministru kabineta 2018.gada 21.novembra ieteikumi Nr.1 "Valsts pārvaldes vērtības un ētikas pamatprincipi". Iegūts <https://likumi.lv/ta/id/303328-valsts-parvaldes-vertibas-un-etikas-pamatprincipi>

Psihologu ētikas kodekss. Iegūts <https://www.ikvd.gov.lv/lv/media/1122/download>

Profesijas standarts "Psihologs". Iegūts <https://registri.visc.gov.lv/profizglitiba/dokumenti/standarti/2017/PS-108.pdf>

Informācija par autoriem

Ph. D. **Inese Elsiņa**, sertificēta klīniskā un veselības psiholoģe ar papildu psihoterapijas izglītību kognitīvi biheiviorālā terapijā (KBT). Strādā privātpraksē ar individuālajiem klientiem, vada seminārus un mācības psihologiem, sadarbojas ar valsts un pašvaldību iestādēm semināru vadīšanā par daudzveidīgām psihiskās veselības tēmām. Zinātnisko un populārzinātnisko rakstu autore, ir bijusi lektore Latvijas Universitātē un Rīgas Pedagoģijas izglītības un vadības akadēmijā, izglītojot topošos psihologus.

Dr. psych. **Baiba Martinsone**, sertificēta psiholoģe klīniskās un veselības, izglītības un skolu, kā arī konsultatīvās psiholoģijas profesionālās darbības jomās. Psihologs-pārraugis klīniskās un veselības, izglītības un skolu psiholoģijas profesionālās darbības jomās. Latvijas Universitātes profesore klīniskajā psiholoģijā, vadošā pētniece izglītības psiholoģijā. Psihologu ētikas komisijas locekle. Aktīvi strādā nacionālos un starptautiskos pētniecības projektos, zinātnisko publikāciju autore.

Dr. iur. **Ivans Jānis Mihailovs**, Psihologu sertifikācijas padomes priekšsēdētājas vietnieks, Rīgas Stradiņa universitātes docents, Izglītības kvalitātes valsts dienesta Licencēšanas un reģistru departamenta direktores vietnieks. Piedalījies vairākos nacionālos un Eiropas projektos, zinātnisko publikāciju autors.

Psihologu ētikas kodekss

Izdots saskaņā ar Psihologu likuma
7.panta ceturtās daļas 3.punktu

I. Vispārīgie jautājumi

1. Psihologs savu profesionālo darbu organizē saskaņā ar Psihologu likumā, šajā Psihologu ētikas kodeksā (turpmāk – kodekss) un citos normatīvajos aktos noteikto.

2. Psihologs savā profesionālajā darbā ievēro godīgumu, objektivitāti, vienlīdzību, neitralitāti un precizitāti, nediskriminē un respektē klienta individualitāti un intereses.

3. Veicot savu profesionālo darbību, psihologs ir patiess pret klientu, mērķtiecīgi un zinātniski pamatoti darbojas tikai savas profesionālās kompetences un izvēlētās profesionālās darbības jomas ietvaros.

II. Vispārējie ētiskie principi

4. Profesionālā atbildība:

4.1. Psihologs ciena un respektē organizācijas, kurā strādā, mērķus, vērtības un normas, izprot organizācijas darbības specifiku.

- 4.2. Psihologs ciena un respektē kultūrvidi, kurā viņš darbojas.
- 4.3. Psihologs nepieļauj interešu konfliktu un izvairās no situācijām, kad viņa objektivitāte ir pamatoti apšaubāma.
- 4.4. Klienta sadarbība ar psihologu ir brīvprātīga. Izņēmums ir pieļaujams normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā, tostarp ja klients ir nosūtīts piespiedu kārtā.
- 4.5. Strādājot ar nepilngadīgajiem, psihologam jāsaņem vecāka vai likumiskā pārstāvja piekrišana, izņemot Psihologu likumā noteiktos gadījumus. Ja psihologam ir aizdomas par nepilngadīgā apdraudētību vai vardarbību, psihologs ziņo bērnu tiesību aizsargājošām iestādēm.
- 4.6. Psihologs informē klientu viņam saprotamā veidā par plānotajiem psiholoģiskās izpētes vai konsultēšanas pasākumiem, to iemesliem, mērķiem, norisi un rezultātiem.
- 4.7. Psihologs nedrīkst izmantot savas profesionālās attiecības ar klientiem personīgos nolūkos. Profesionālās darbības procesā iegūto informāciju psihologs nedrīkst izmantot savās vai trešās personas interesēs.
- 4.8. Psihologs ir atbildīgs par savas profesionālās darbības rezultātiem. Psihologam nav jāpakļaujas jebkādi personiskas, sociālas vai organizatoriskas dabas ietekmei un faktoriem, kas var būt par cēloni viņa zināšanu un prasmju ļaunprātīgai vai prettiesiskai izmantošanai, kā arī būtu pretrunā ar to personu interesēm, kas izmantojušas psihologa profesionālos pakalpojumus.
- 4.9. Ja psihologa vadībā vai pārraudzībā profesionālu darbību veic cits psihologs, students, darbinieks, citas personas, tad psihologs ir līdzatbildīgs, lai viņas ievērotu ētikas standartus.

4.10. Psihologs rūpējās par savu garīgo un fizisko veselību un labklājību, lai personiskas problēmas netraucē viņa profesionālajai darbībai. Ja personiskās problēmas traucē viņa profesionālajai darbībai ar konkrētu klientu, psihologam jāvēršas pie psihologa-pārrauga, kā arī jāapsver iespēja pārtraukt sadarbību ar klientu, iesakot citu psihologu.

4.11 Psihologam ir saistošas ētiskas vērtības un principi, kuri nav minēti kodeksā, bet ir atzīti attiecīgajā profesionālās darbības vidē.

4.12. Ārpus profesionālo pienākumu pildīšanas psihologs neveic darbības, kuras grauj psihologa darba vietas un psiholoģijas tēlu vai būtiski apdraud uzticību psihologa spējai strādāt profesionālo mērķu sasniegšanai vai funkciju izpildei.

5. Kompetence:

5.1. Psihologs darbojas saskaņā ar psiholoģijas zinātnes jaunākajām atziņām, praksē gūto pieredzi un regulāri pilnveido profesionālo kompetenci.

5.2. Psihologs piedāvā tikai tādus pakalpojumus, kuri atbilst viņa profesionālās darbības jomai un profesionālai kompetencei, adekvāti novērtē savas zināšanas, prasmes, pieredzi un sasniegumus.

5.3. Ja psihologs saprot, ka konkrētā uzdevuma veikšanai viņam nav pietiekošu zināšanu un prasmju, tad viņa pienākums ir ieteikt profesionalitātes ziņā atbilstošu psihologu vai citu speciālistu.

5.4. Psihologs izvērtē savas profesionālās darbības iespējamus rezultātus un vienojas ar klientu / pasūtītāju par reāliem sadarbības mērķiem.

6. Konfidencialitāte:

6.1. Psihologs nodrošina visas ar klientu saistītās informācijas konfidencialitāti. Šī informācija ir viņa profesionālais noslēpums. Informācijas sniegšana var notikt tikai ar klienta rakstisku atļauju (izņemot normatīvajos aktos noteiktos gadījumus). Iegūtie materiāli jāglabā drošā, citiem nepieejamā vietā, tostarp ievērojot fizisko personu datu aizsardzības prasības.

6.2. Citiem psihologiem, citu specialitāšu pārstāvjiem, kā arī citām personām vajadzīgo informāciju psihologs nodod Psihologu likumā noteiktajā kārtībā.

6.3. Konfidenciālā informācija par klientu var tikt apspriesta tikai profesionālos nolūkos un tikai ar tām personām, kas tieši piedalās klienta problēmas risināšanā, informējot tās par konfidencialitātes ievērošanas nepieciešamību, iespējami minimizējot klienta identitātes izpaušanu.

6.4. Ja prakses gadījums tiek publiskots profesionālos nolūkos, tajā skaitā dažādās mācību formās, publikācijās vai prezentācijās, psihologs nodrošina personas anonimitāti, tostarp izvērtē nepieciešamību saņemt rakstisku atļauju ar personas saistītas informācijas izmantošanai.

6.5. Psihologs informē darba devēju, pasūtītāju un klientu par prasībām, kādas psihologam jāievēro saistībā ar savu profesionālo darbību, tostarp konfidencialitāti.

6.7. Ja psihologa sadarbībā ar klientu piedalās cita persona, tad ir nepieciešama klienta iepriekšēja piekrišana. Psihologs var veikt savas profesionālās darbības audio, video vai foto dokumentēšanu tikai ar klienta rakstisku atļauju.

7. Profesionālā izaugsme un profesionālās kompetences pilnveide.

Psihologs seko un respektē jaunākos zinātnes sasniegumus, sistemātiski un regulāri pilnveido profesionālo kompetenci, piedalās profesionālās darba grupās, konferencēs utt.

8. Profesionālā sadarbība:

8.1. Psihologs ir koleģiāls un sadarbojas ar radniecīgo profesiju pārstāvjiem, izprotot radniecīgo nozaru profesionālās kompetences jomas.

8.2. Ja psihologs konstatē kāda cita psihologa neētisku vai neprofesionālu rīcību, tad vispirms mēģina atrisināt radušos situāciju individuāli, ar konkrēto psihologu. Ja tas neizdodas par konflikta situāciju informē Psihologu sertifikācijas padomi (turpmāk – padome).

8.3. Psihologa profesionālo darbību var pārraudzīt tikai psihologs, kas ir ieguvis psihologa-pārrauga tiesības attiecīgajā profesionālās darbības jomā.

8.4. Psihologs izvērtē nepieciešamību sniegt profesionālo pakalpojumu personai, kura saņem līdzīgu pakalpojumu no cita profesionāļa. Ja psihologa rīcībā ir informācija, ka klients saņem līdzīgu pakalpojumu pie cita profesionāļa, tad šāda pakalpojuma dublēšanās ir novēršama.

8.5. Ja klienta sākotnējais pasūtījums ir psiholoģiskā konsultēšana, tad gadījumos, kad nepieciešama arī psiholoģiskā izpēte, pēc pieprasījuma to veic un sniedz rakstisku atzinumu par klienta psiholoģiskās izpētes rezultātiem cits psihologs, kurš nav bijis iesaistīts klienta konsultēšanas procesā.

Piezīme: minētais, ievērojot bērnu tiesību un interešu prioritātes principu un psihologa darbības mērķi un specifiku nav attiecināms uz psihologa darbību izglītības iestādē.

8.6. Psihologam jāatturas no cita psihologa sagatavotu dokumentu par klientu interpretācijas un cita psihologa profesionālās darbības komentēšanas. Ja psihologs uzskata, ka cita psihologa sagatavotajos dokumentos par klientu vai psihologa profesionālajā darbībā vērojami profesionālās darbības vai ētikas normu pārkāpumi, psihologs var vērsties padomē.

8.7. Psihologs izmanto profesionāli atzītas psiholoģiskās izpētes metodes, ievērojot noteiktās prasības un lietderību, un rezultātus interpretē atbilstoši vispārārstītiem standartiem un labai profesionālās darbības praksei.

8.8. Psihologs nedrīkst mācīt citu profesiju pārstāvjus psiholoģiskās izpētes metožu lietošanai.

9. Reklāma un sabiedrības informēšana:

9.1. Psihologs var profesionālā un godīgā veidā reklamēt savu profesionālo darbību.

9.2. Gadījumā, ja savu profesionālo darbību reklamē nesertificēts psihologs, tad nepieciešams norādīt, ka psihologs to veic psihologa-pārrauga pārraudzībā.

9.3. Psihologa profesionālās darbības reklāmas saturs nedrīkst būt uzmācīgs un paust pārākumu pār citiem kolēģiem.

9.4. Psihologs ir tiesīgs informēt sabiedrību par savu darbu, nodrošinot sniegtās informācijas patiesumu, precizitāti un atbilstību savai kompetencei.

9.5. Psihologs atturas no solījumiem un garantijām par savas profesionālās darbības rezultātu.

III. Kodekss un tā ievērošana

10.1. Padome apstiprina Psihologu ētikas komisijas (turpmāk – komisija) personālsastāvu, kas seko kodeksa ievērošanai, piemērošanai un interpretācijai.

10.2. Par kodeksa pamatprincipu neievērošanu jāinformē padome, kas lemj par jautājumu izskatīšanas deleģējumu komisijai. Komisija pēc saņemto dokumentu, iesaistīto pušu viedokļu izvērtēšanas, sagatavo atzinumu un rekomendācijas situācijas risinājumam. Par disciplinārajām sankcijām, ievērojot komisijas atzinumu, lemj padome.

10.3. Komisijai ir tiesības izteikt viedokli un vērtēt psihologa profesionālo darbību, ja tas ir nepieciešams psihologam (kura rīcības atbilstība kodeksam tiek vērtēta), ja psihologs sastopas ar apdraudējumu savā profesionālajā darbībā vai tiek publiski apšaubīta psihologa profesionālās darbības atbilstība kodeksā noteiktajam, kā arī pēc pieprasījuma saņemt psihologa rīcībā esošo informāciju un paskaidrojumus.

